

Pravěké stavby na lokalitě Horní lán v Olomouci-Slavoníně

Mojmír Bém

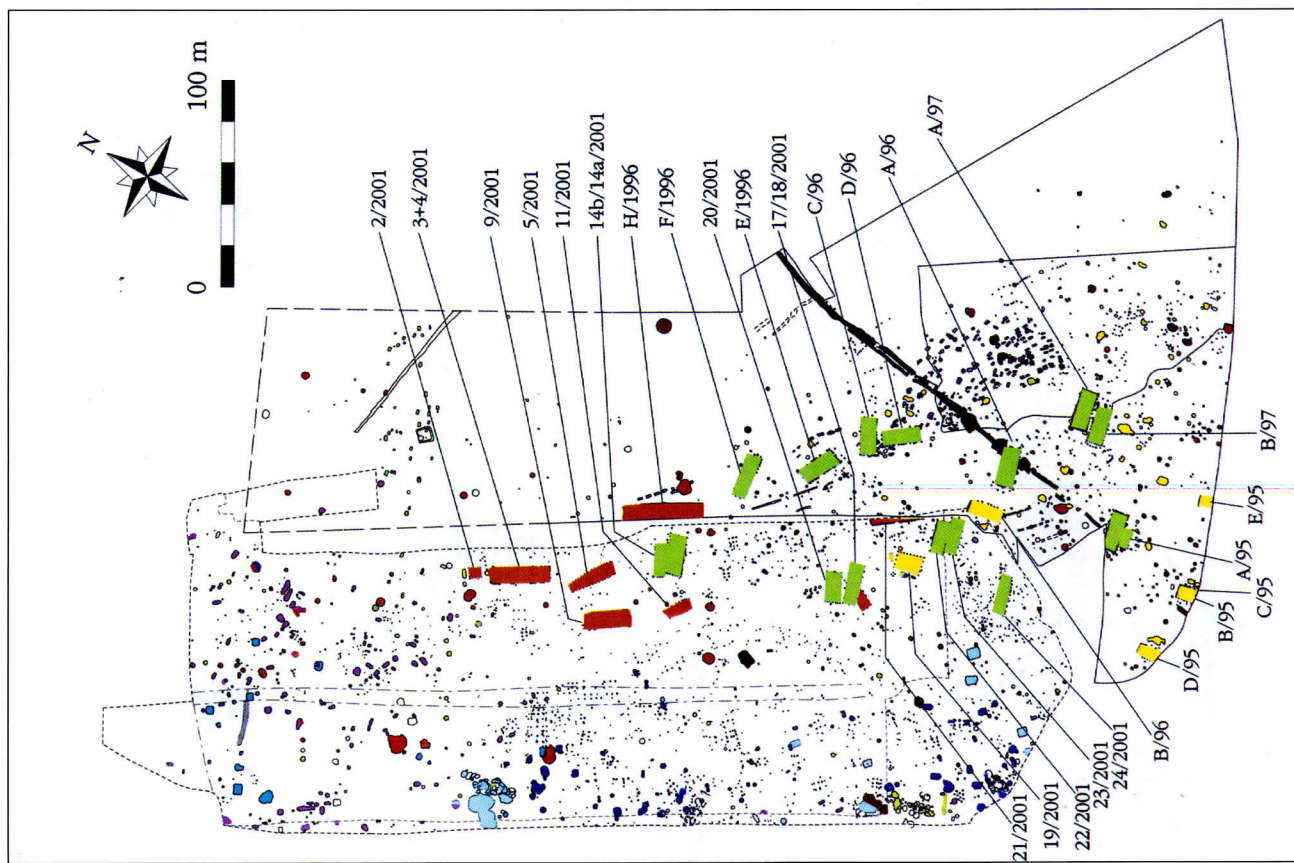
V letech 1995–1997 a znovu v roce 2001 byl prováděn záchranný archeologický výzkum (ZAV) v trati Horní lán na katastrech integrovaných obcí města Olomouce, tj. Slavonína a Nové Ulice (BÉM 1998, BÉM et al. 2001, BÉM 2002, HAŠEK – KALÁBEK – PEŠKA 2004; obr. 1). Prozkoumána byla plocha o velikosti 12,9 ha rozdělená do pěti úseků v souladu s parcelací pro potřeby jednotlivých investičních akcí (HAŠEK – KALÁBEK – PEŠKA 2004, 40). Na záchranném archeologickém výzkumu se podílely tři organizace (ÚAPPOL, nyní ACO – ÚAPPBO – KAR ZČU v Plzni), což mělo za následek použití částečně odlišné metodiky práce.¹⁾ Odkryto a dokumentováno bylo 4331 objektů a 200 hrobů z různých období pravěku a raného středověku. V roce 2005 práce pokračují na protějším svahu potoka Nemilanky (trať Pod Vlachovým, svah obrácený k V – JV), kde však pravděpodobně nebudou zjištěny objekty, které by bylo možno identifikovat jako pravěké nadzemní stavby.

Předmětem úvah tohoto článku jsou pravěké stavby (od neolitu po střední dobu bronzovou), které se koncentrují v centrální a JV části zkoumané plochy. Germánské a slovanské sídliště je pro svou specifickou a částečnou izolovanost v SZ části lokality a při jejím JZ okraji mimo téma tohoto článku.

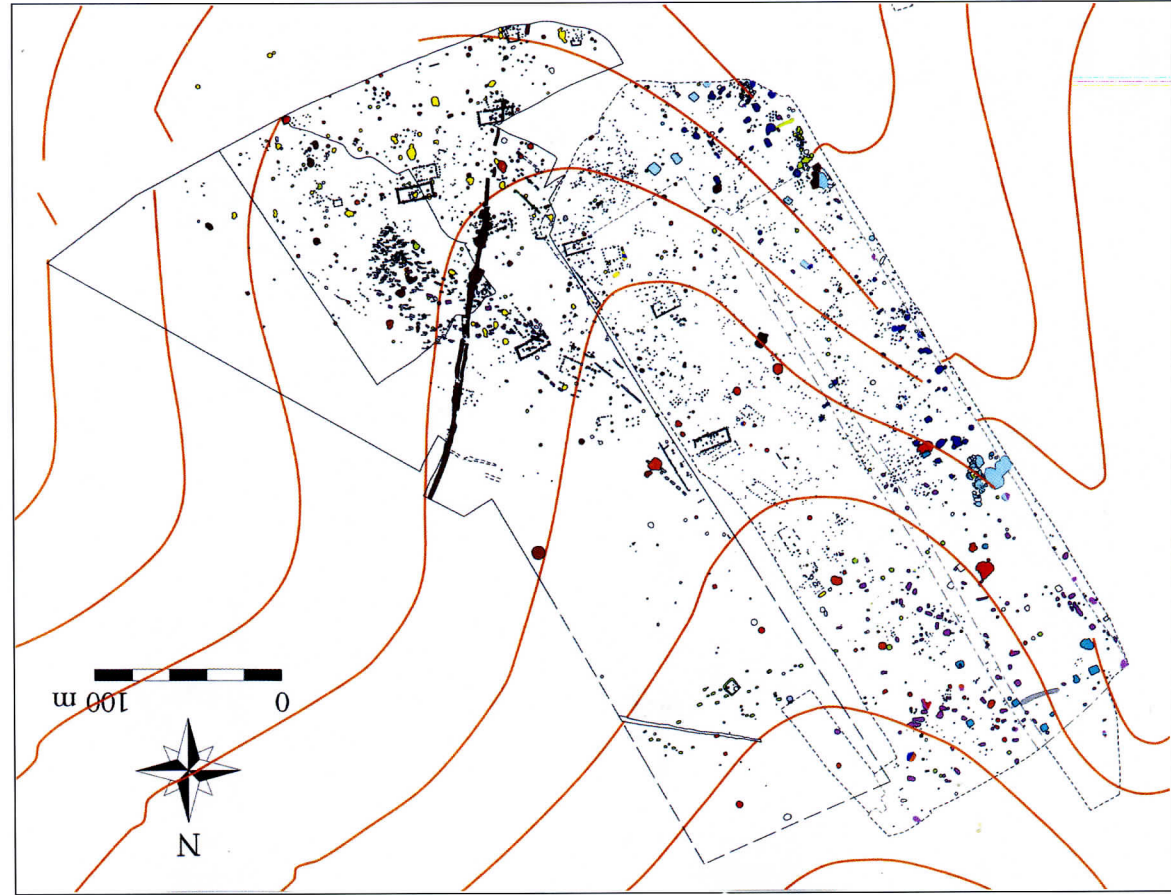
Lokalita a náleзовé okolnosti

Lokalita se nachází v nadmořské výšce 228–240 m, a to na JV straně Tabulového vrchu (265 m n.m.) nad potokem Nemilankou, kde tvoří pozvolný svah obrácený poněkud strměji k JZ a povlnněji k J a JV do údolní nivy řeky Moravy²⁾ (obr. 2). Prozkoumaná plocha má tvar širokého obdélníka, který má svou SZ, centrální a JV část. Posledně jmenovaná byla v souladu se zdejšími komunikačními poměry rozšířena podél silnice Brno – Olomouc směrem k SV, kde ale osídlení zcela jasně vyznívá, zatímco v JZ směru zůstaly některé parcely investory i archeologickým výzkumem nedotčeny. Pravěké osídlení (s výjimkou kostrového pohřebiště únětické kultury) se téměř nevyskytuje v SZ části lokality a také při jejím JZ okraji.

Z hlediska náleзовé situace na této lokalitě a v souladu s obecně platnými zásadami identifikace a interpretace pravěkých staveb (VENCL 1968) je možno konstatovat následující skutečnosti. Záchranný archeologický výzkum v trati Horní lán lze označit jako velkoplošný, tj. plocha výzkumu byla dostatečně velká, aby odkryté půdorysy pravěkých staveb byly poznány i se svým širokým okolím (VENCL 1968, 501). Pouze na JV přiléhá lokalita k již dříve vybudované silnici a hotelové budově, při jejichž výstavbě nebyl prováděn archeologický dohled. Proto je možné, že půdorysy domů kultury



Obr. 1. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1995–2001. Celkový plán se zvýrazněnými pravěkými stavbami (žluté: VK, zelené: SMK, červeně: ostatní).



Obr. 2. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1995–2001. Vrstevníkový plán lokality.

s vypíchanou keramikou (B/95, D/95, E/95) nebyly posledními na zdejším sídlišti této kultury, ale že sídliště pokračovalo dále k J a JV. Stejně tak sídliště středodunajské mohylové kultury střední doby bronzové (SMK) mohlo pokračovat tímto směrem (C/95? – obr. 1).

Dokumentace nálezů a nálezových situací byla zcela jistě po všechny výzkumné sezóny poznamenána skutečností, že se jednalo o archeologický výzkum záchraného charakteru, navíc uskutečňovaný třemi odbornými institucemi, které musely mít z *logiky věci plynoucí* poněkud odlišný přístup k výzkumu a také nestejné technické možnosti k jeho realizaci. V případě Ústavu archeologické památkové péče v Olomouci (UAPPOL) se tyto od roku 1995 rychle zlepšovaly, čemuž odpovídá i charakter nálezových zpráv. Výsledky výzkumu nebyly sice dosud řádně a ve své úplnosti publikovány (s výjimkou části sídliště VK – viz KAZDOVÁ – PEŠKA – MATEJCIUCOVÁ 1999), také ke zpracování keramiky a dalších artefaktů bude přistoupeno teprve v příštích letech, nicméně i za těchto podmínek je postupně zpracovávání objevených útržků kdysi plnokrevné reality předešlých generací možné a žádoucí.

Na lokalitě byla prováděna celoplošné skryvka ornice, jejíž mocnost kolísala od 0,30 do 0,70 m (HAŠEK – KALÁBEK – PEŠKA 2004, 27sq.). Archeologické objekty byly zahloubeny do podomíči tvořeného v SZ a centrální části naleziště nevápnitou spraší. Tato pak vykazovala při JV okraji plochy (zvláště J a V od stavby A/95) více jílovitých komponent, což znesnadňovalo v počátcích výzkumu skryvku ornice a snižovalo kvalitu výzkumu (možnost „odtěžení“ malých a mělkých objektů apod.). Severně od stavby A/97, v místech raně středověkých pohřebišť, se ve spraši často vyskytovaly vyražené železité konkrce, které činily zdejší polohu obtížnější zkoumatelnou. Problematiku nadzemních staveb na lokalitě to ale v zásadě neovlivnilo. Na celé lokalitě se přitom nevyskytují přirozené zdroje kamenné suroviny, s výjimkou obnažené šterkové terasy sladkovodního třetího jezera při JV okraji plochy u silnice Brno – Olomouc. Proto nebyly na této lokalitě používány kameny např. při stavbě domů, při úpravě hrobů apod., ale jen pro výrobu artefaktů (nález přepálených zmoťerek u stavby B/96, sekeromlat v hrobu únětické kultury, kadlub na odlévání bronzových břitev a jehlic SMK, štipaná industrie VK apod.).

Upozornit je třeba na skutečnost, že zejména v okolí polní cesty, která v době konání ZAV protínala celou lokalitu ve směru SSV – JJZ (přibližně směr určený spojnicí staveb D/96 a B/96) byla značná mocnost ornice (až 0,70 m) způsobena dosud neověřeným, ale pravděpodobným navážením ornice (zavlečení archeologických artefaktů spolu s touto ornici do intaktních vrstev na lokalitě nebylo zjištěno) v době po 2. světové válce. Dělo se tak podle svědeckví pamětníků kvůli tzv. hluboké orbě, která údajně obvykle dosahuje hloubky až 0,40 m (VAŘEKA 2004, 28).

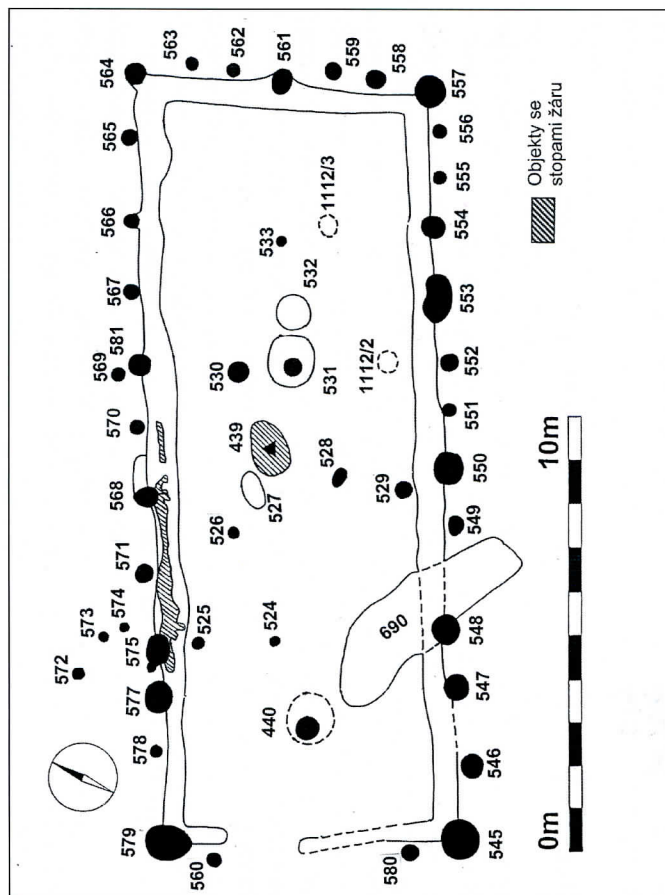
Identifikace staveb

Při identifikaci staveb na této lokalitě je nutno vycházet z náleзовých zpráv v archivu ARÚ v Brně (BÉM 1997, 1998, 2003; ŠMÍD 1997, JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001; KALÁBEK 2003). V nich obsažené údaje je však třeba korigovat v souladu s postupujícím zpracováním výsledků výzkumů a s tím spojenou změnou názorů a náhledů na některé skutečnosti.

Vzhledem k tomu, že se lokalita nachází na tzv. minerálních půdách, kde se organické prvky téměř nezachovávají, že zde navíc probíhala dlouhá léta moderní zemědělská orba a že tomu nasvědčují některé níže uvedené okolnosti, lze se domnívat, že všechny zjištěné nadzemní pravěké stavby patří do kategorie staveb s podlahou přibližně na úrovni tehdejšího terénu (VENCL 1968, 492sq.). Ani tento předpoklad ovšem nevystihuje zcela zjištěnou situaci. Je totiž třeba od sebe odlišit dva druhy nadzemních staveb na tomto polykulturním sídlišti.

V prvním případě se jedná o nadzemní stavby dochované jen v podobě řad kůlových či sloupových jam, tj. v úrovni pod jejich podlahou, přičemž tato podlaha mohla být jak přesně v rovině tehdejšího terénu, tak mírně pod touto rovinou, jež byla později zničena orbou (např. stavby 5/2001, 9/2001 atd.) nebo i nad ní.

Ve druhém případě zjišťujeme u domů doložených kůlovými či sloupovými jámami a současně i základovými žlaby (např. stavby C/96, 14a/2001 atd.), že se při výzkumu pohybujeme přibližně v úrovni jejich podlahy. Domy ovšem mohly mít nerovný interier místy poněkud zahlouben a okolní sídelní úroveň mohla být o něco výše (dnes ve vrstvě ornice). Stěny těchto domů však musely být (s výjimkou zahloubených základových trámů) konstruovány v zásadě nad terémem. Konstatování o odhalení přibližné úrovně podlahy domů je založeno např. na nálezu cca 0,1–0,2 m zahloubené destrukce jednostranně uhlazené mazanické plotny s proutěnou výztuží související asi s ohništěm a dvou kumulací střepů keramických nádob (voitvní funkce nepravděpodobná) v interiéru stavby C/96 (objekty 439, resp. 1112/2 a 1112/3 – obr. 3). Také šest celých nádob SMK a 13 hliněných závaží tkalcovského stavu bylo v interiéru domu A/95 nalezeno v prohlubni nerovné podlahy domu (obj. 36 – obr. 4). O nálezu stykové plochy, již udušaná podlaha bezpochyby je, však vzhledem k půdním podmínkám nelze hovořit. U tohoto domu byl ale učiněn i nález zbytku paty severní stěny domu (obj. 40), resp. mazanické vnější vrstvy s otisky konstrukčních prvků stěny (kulatý vodorovný trám o \varnothing cca 0,2 m a nad ním další o \varnothing cca 0,06 m). U takto dochovaných staveb je daleko větší naděje, že půdorys vymezený dvěma konstrukčními prvky (žlab a kůlové či sloupové jámy) může být rekonstruován do značné míry ve své úplnosti, ovšem s výjimkou těch partií původního půdorysu, které se nijak nepromítly do poměrů v podornici. Na rekonstrukci půdorysu pak mohou v těchto ojedinělých případech navázat pokusy o analýzu a alternativní řešení problematiky konstrukce stěn stavby³⁾.



Obr. 3. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys stavby C/96.

Velmi důležitá otázka – v jaké úrovni jsou na této lokalitě dochovány jednotlivé pravěké stavby, tj. jestli jsme konfrontováni s náleзовou situací staveb, jejichž podlahy byly kdysi pod úrovní tehdejšího povrchu (zemnice, polozemnice) nebo na úrovni pravěkého terénu (kůlové, štenyřové či sрубové stavby), či dokonce na sloupech a podložkách nad terémem – je zdánlivě jednoduchá k odpovědi, přitom ale zásadním způsobem rozhoduje o možnostech identifikace půdorysů staveb, o jejich větší či menší kompletnosti, o množství zmizelých informací, o možnostech srovnávání s jinými nálezy na jiných lokalitách, o celkové hodnotě učiněných zjištění a jejich využitelnosti pro další studium. Po skončení výzkumné sezóny 2001 bylo možno konstatovat, že zahloubené pravěké stavby, jejichž stěny by alespoň zčásti tvořily rostlý terén, na lokalitě zjištěny nebyly. Naopak stavby s podlažím v určité výši nad úrovní pravěkého terénu zde pravděpodobně existovaly (určitě pro hospodářské účely), ale protože ani jejich na povrch země promítnuté půdorysy, ani související negativní otisky nosných prvků jejich konstrukce není možno ve zmeštil kůlových jamek na plánu lokality identifikovat, nemůžeme je tedy lokalizovat, interpretovat ani případně rekonstruovat. Jejich poloha a podoba by musely být určeny ještě jiným způsobem (např. analýzou vlivu činností prováděných ve stavbě na terén pod její podlahou apod.).

Tab. 1: **Oiomouc-Slavonín, 1995-2001. Nadzemní stavby středonájské mohylové kultury (SMK) střední doby bronzové.** Pozn.: 1, 2) max. délka a šířka objektu měřeny v programu microstation jako max. vzdálenost středů příslušných nárožních kulových jam; údaje v závorce jsou měřeny včetně produzením dlouhých stěn stavby (tj. přístavku) 3) zastavěná plocha měřena v programu microstation jako plocha vytvořena kulových jam stavby (neboli součin max. dochované délky a šířky); chybějící kulové jámy v rozích stavby byly podle okolností buď rekonstruovány, anebo byly půdnorýpné jako neúplny; plocha měřena včetně přístavku 4) plocha přístavku měřena obdobně jako zastavěná plocha hlavní stavby; (u přístavku, který není produzením dlouhých stěn stavby uvedeny v závorce jeho příbuzné rozměry) 5) plocha interiéru měřena v programu microstation jako plocha ohraničená vnitřní linií zakladového záblu 6) Typ I – půdnorýpné záblkem, typ II – půdnorýpné záblkem, typ III – půdnorýpné záblkem, typ IV – půdnorýpné záblkem

Stavba	Typ	Orientace	Max. délka ¹⁾ stavby (m)	Max. šířka ²⁾ stavby (m)	Plocha ³⁾ stavby (m ²)	Nárožní kulové stavby (č. obj.)	Sloupky na ose stavby (č. obj.)	Střední kulové stavby (č. obj.)	Nárožní kulové stavby (č. obj.)	Střední kulové stavby (č. obj.)	Plocha přístavku ⁴⁾ (m ²)	Plocha vymezená záblkem ⁵⁾ (m ²)	Poznámka
14a/	I	ZJZ-VSV	18,9 (21,5)	7,9	147,5	245, 242, 254, 249, 261, 244	2403, 2425	2401, 2404	2403, 2425	2401, 2404	6,6	cca 114,1 [cca 49,0]	přístavek na SV straně - ?
14b/	II	ZJZ-VSV	cca 15,7	4,2-5,0	cca 73,0	2386, 2405, 2401, 2404	2398 ?	2398 ?	2403, 2425	2401, 2404	6,6	-	rohové kulové stavby
17/	II	ZJZ-VSV	19,7 ?	6,0-6,5	122,0 ?	3102, 2873, 2880, 2882, 2881 ?	2885, 2884	2873, 2881 ?	2885, 2884	2873, 2881 ?	7,1 (2884, 2880)	-	JZ a SV nároží nejasné
20/	I	ZJZ-VSV	14,6	7,1	101,5	3073, 3084, 3086, 3095	3104, 3109	3073, 3084, 3086, 3095	3104, 3109	3073, 3084, 3086, 3095	7,5 (3104, 3109)	> 80,0 [-38,8]	JZ a JV strany záblku chybí
22/	I	ZJZ-VSV	16,0	6,4	100,2	3119, 3499, 3505, 3373	3259, 3384	3119, 3499, 3505, 3373	3259, 3384	3119, 3499, 3505, 3373	8,1 (3259, 3384)	cca 83,0 [cca 41,3]	V JZ části stavby záblkem chybí
23/	II	ZJZ-VSV	16,8	6,2	100,6	3377, 3366, 3369, 3349	3376, 3375, 3370, 3365, 3367	3377, 3366, 3369, 3349	3376, 3375, 3370, 3365, 3367	3377, 3366, 3369, 3349	6,6 (3375, 3370)	-	SZ stěna koliduje s JV stěnou stavby 22
24/	II ?	ZJZ-VSV	> 15,64	cca 5,5	cca 92,7	3261, 3333 ?	3277, 3245, 3247	3261, 3333 ?	3277, 3245, 3247	3261, 3333 ?	9,9 (3277, 3245)	-	ZJZ strana stavby nejasná

A/95	I	ZJZ-VSV	18,8	7,7	147,5	52, 38, 99, ?	162, 49	8,6 (162,49)	180, 190, (158), (221)	cca 41,8 (9,0x4,2)	106,5 [47,0]	chybí SZ nároží	zachována jen část záblku	chybí SV nároží	-	-	-	-	chybí ¼ stavby východní
C/95	I	JZ-SV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A/96	II ?	ZJZ-VSV	15,9 (cca 18,0)	7,4	114,5	349, 1018, 1024, ?	357, 373	7,5 (357, 373)	341, (1018), ?	341, (349), (1018), ?	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C/96	I	JZ-SV	17,6	7,0	121,9	579, 545, 557, 564	440, 531	8,3 (440, 531)	-	-	92,2 [43,4]	-	-	-	-	-	-	-	-
D/96	II	SZ-JV	16,1 (18,6)	6,9	105,7	506, 518, 491, 503	583, 466	7,8 (583, 466)	519, 519a, (491), (518)	519, 519a, (491), (518)	20,9	-	-	-	-	-	-	-	-
E/96	II	SZ-ZJV	18,0 (20,3)	8,0	138,3	669, 672, 655, 661	670, 684, 685, 686 (?), 658	8,5 (686, 688)	653, 691, (660), (655)	653, 691, (660), (655)	> 16,6	-	-	-	-	-	-	-	-
F/96	II	ZJZ-VSV	cca 20,8 (21,9)	cca 7,0	?	743, ?, 724, ?	747, 748	8,6 (747, 748)	719 ?, (717 ?)	719 ?, (717 ?)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A/97	I	ZJZ-VSV	cca 19,3	cca 7,8	150,6	960, K 709, (964), K 704	966, K 689	(10,0 ?) (966, K 689)	-	-	cca 114,1 [cca 48,4]	-	-	-	-	-	-	-	-
B/97	II	ZJZ-VSV	> 11,9 (< 13,4)	cca 7,2	>> 80,9	915, 902, ?	885, 931	8,2 (885, 931)	903, (902)	903, (902)	13,7	-	-	-	-	-	-	-	-

Poznámky: 1, 2) max. dochovaná délka a šířka objektu měřeny v programu microstation jako max. vzdálenost středů příslušných rohových kulových jam; 3) zastavěná plocha měřena v programu microstation jako plocha vytvořená spojnícemi středů rohových kulových jam stavby (není to tedy součin max. dochované délky a šířky); chybějící kulové jamy v rozích stavby byly podle okolností buď rekonstruovány nebo byly půdorys změněn jako neúplný; 4) údaje podle KAZDOVA-PESKA-MATEJICUCOVA 1999

Tab. 2: Olomouc-Slavonín, 1995-2001. Nadzemní pravěké a raně historické stavby (mimo stavby SMK doby bronzové).

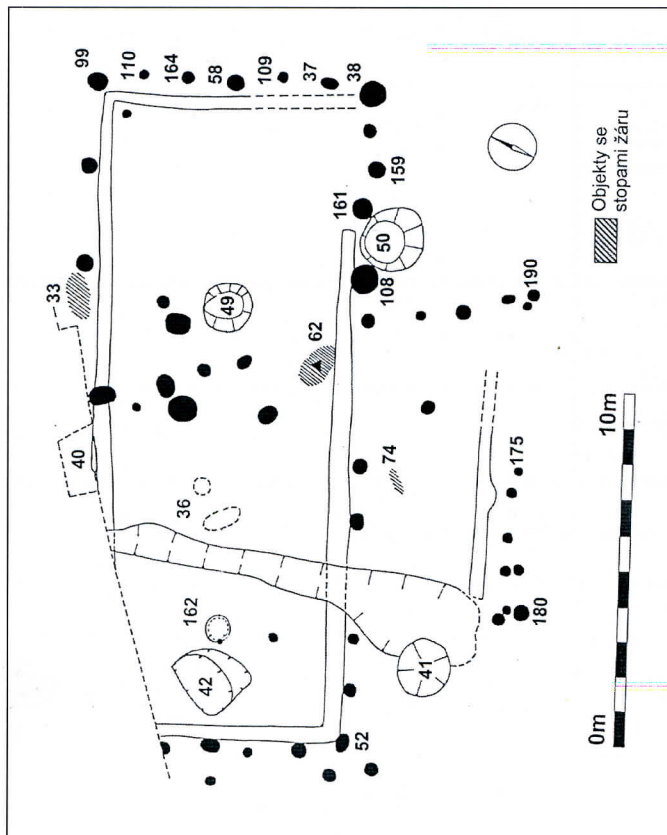
18/2001	"kulová"	SVS-JZJ	> 10,5	cca 4,5	>> 32,5	(2863 ?) (2855 ?) ?	2860, 2861 2868	SMK?	půdorys se stavbou 17/2001
19/2001	"kulová" se stavebními jámy	SZS-JVJ	12,7	8,8	102,3	3022, 3030, 3036, 3044	-	VK ?	
21/2001	"kulová"	SZ-JV	> 24,4	>> 3,0	>> 70,0	3179, ? ?	3187 ? 3151 ? 538	d. bronz. ? SV dlouhá stěna se nedochovála	
Stavby z doby římské a stěhování národů		1/2001, 6/2001, 10/2001, 12/2001, 13/2001, 15/2001, 25/2001, 26/2001							
Stavby domějí nebo nejisté		7/2001, 8/2001, 16/2001, 27/2001, 28/2001, 29/2001, 30/2001, K 635-642							
Stavby domějí nebo nejisté		části staveb podle údajů v nálezoých zprávách							

Označení stavby	Typ stavby	Orientace dešť osy	Maximální dochovaná délka ¹⁾ (m)	Maximální dochovaná šířka ²⁾ (m)	Zastavěná plocha ³⁾ (m ²)	Národní kulový stavby (č. obj.)	Sloupy na ose stavby (č. obj.)	Kulturní určení	Poznámka
B/95	"kulová" se zlábkem	SSZ-JJV	cca 8,0	cca 7,8	> 56,4	-	-	VK, III. fáze	torzo půdorysu
D/95	"kulová" se zlábkem	SSZ-JJV	cca 8,8	cca 6,5	> 49,0	-	-	VK, III. fáze	torzo půdorysu
E/95	("kulová" se zlábkem ?)	SSZ-JJV	?	?	?	?	?	VK	část zlábků
B/96	"kulová" se zlábkem	SSZ-JJV	21,0	9,0	182,7	-	-	VK, III. fáze	pozn. 4)
H/96	"kulová" s dvojicemi jam v ose stavby	SZ-JV	> 34,7	> 7,8	> 246,8	800 ? (769 ?) 804, 805, 811, 812, 780, 781, (827 ?)	-	?	jako 3+4/2001 a 9/2001
2/2001	"kulová" čtvercová (?)	SZ-JV ?	5,8	5,1	28,0	1554, 1559, 1793, 1789	-	d. bronz. ?	v blízkosti objektů VK
3+4/2001	"kulová" se sloupy v ose stavby	SZ-JV	28,6	7,9	213,2	1579, 1692, ?, 1590, 1636, 1707, (1708 ?)	1598, 1631, 1634, 1635, 1636, 1707, (1708 ?)	d. bronz. ?	jako H/96 a 9/2001
5/2001	"kulová" se zúženými konci	ZSZ-VJV	23,4	cca 6,9	132,9	1709, 1897, 1921, 1944	1715, 1716, 1918+1880, 1919+1920, 1931+1932	?	kompletní půdorys ?
9/2001	"kulová" se sloupy v ose stavby	SZS-JVJ	> 20,4	8,3	> 164,0	(1909), 1953 (1935, (2015)	(2004) 2008, 2012, 2014, ?	d. bronz. ?	jako stavby 3+4/2001 a H/96
11/2001	"kulová" se zúženými konci	ZSZ-VJV	11,6 - 14,0	5,5	> 63,4	2188, 2182, ?, ?	(2167 ?), 2169, 2173, 2186+2187	?	jako 5/2001, část stavby chybí asi SZ

Při provedení inventury půdorysů pravěkých nadzemních staveb na této lokalitě, dle údajů v náleзовých zprávách, lze zjistit pravděpodobnou nebo i jednoznačnou existenci celkem **29 staveb**. Jejich přehled je uveden v tab. 1 a tab. 2. K tabulkovým údajům je možno doplnit následující verbální informace, které vyplývají z náleзовé situace a je třeba na ně upozornit, případně informace deskriptivního charakteru.

1. Stavba A/95 (obr. 4), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?, viz také BÉM 1998, 50); půdorys vymezen základovým žlábkem (šířka 0,30–0,60 m, hloubka max. 0,20 m) a řadou vnějších kůlových jamek⁴⁾ v pravidelných rozestupech (1,0–1,5 m); nárožní kůlové jamky a kůlová jamka uprostřed zachované kratší stěny jsou mohutnější než okolní jamky; na podélné ose jsou v interiéru dvě sloupové jámy⁵⁾ – obj. 162 (Ø 1,0 m, hloubka 1,1 m) a 49 (1,50x1,30x1,20 m) v nesteréjně vzdálenosti od krátkých stěn (cca 2,90 m od západní stěny a 5,80 m od východní krátké stěny) – pravděpodobný doklad existence asymetrické valbové střechy; Na jižní straně přístavek vymezený mělkým žlábkem (šířka max. 0,40 m, hloubka 0,10 m) a paralelní řadou kůlových jamek malého průměru; obj. 74 – propálená vrstva, snad místo nějaké výroby s použitím ohně. V základovém žlabu stavby stopy po propálení, dům pravděpodobně zanikl požárem. Vchod do domu byl pravděpodobně u JV nároží (?). Konstrukce stěn – viz dále; střecha valbová, nad bočním přístavkem pravděpodobně pultová.⁶⁾



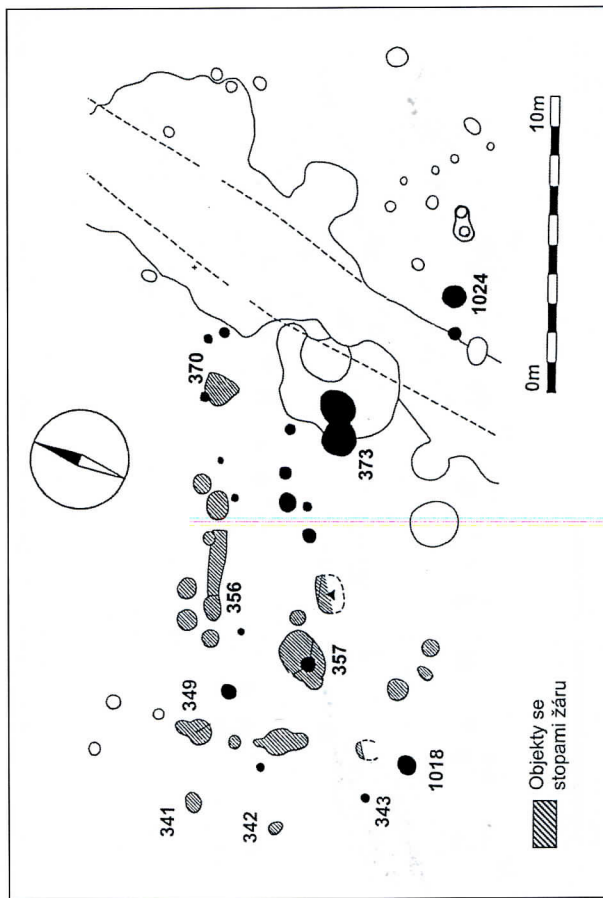
Obr. 4. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995. Půdorys stavby A/95.

2. Stavba C/95 (obr. 13), střední doba bronzová

Torzo pravděpodobného základového žlábků (šířka 0,55 m, hloubka 0,20 m) nadzemní stavby se stopami požáru ve výplni; orientace podobná jako u stavby C/96. Pravděpodobný náznak pokračování sídliště SMK jihovýchodním směrem pod silnicí Brno – Olomouc.

3. Stavba A/96 (obr. 5), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys byl pravděpodobně vymezen základovým žlábkem, jehož zbytek je objekt č. 356 (šířka 0,50 m, hloubka 0,05–0,20 m, délka 3,0 m); během výzkumu byl půdorys poničen tím, že byl přes zimní období zatížen přechodně umístěnou deponií ornice, dále že byl zkoumán po částech ve dvou následných výzkumných sezónách, kdy bylo bez použití totální stanice obtížné navázat na již odkryté objekty, a byl také značně porušen žlabem procházejícím od S k J celou lokalitou (viz pozn. 5). Na podélné ose v interiéru zjištěny dvě sloupové jámy (obj. 357 a 373); ve východnější položené jámě nalezena kumulace 25 celých hliněných textilních závaží; v druhé sloupové jámě byla v kruhovém prostoru o Ø 0,40 m nalezena torza přepálených a silně deformovaných kusů keramiky, ale také celé nádoby, a to v hloubce 0,25–1,10 m. Jedná se o druhotně zaplněný válcovitý prostor po odstraněném nosném sloupu střechy⁷⁾. Konstrukce stěn – viz dále; střecha – pravděpodobně asymetrická valbová (vzdálenost sloupových jam od kratších stěn cca 2,80 m, resp. cca 4,5 m). Na JZ straně domu pravděpodobný přístavek (kúl. jamky 341–343). I v případě společného zastřešení by dva silné sloupy v interiéru dovoily předpokládat spíše valbovou

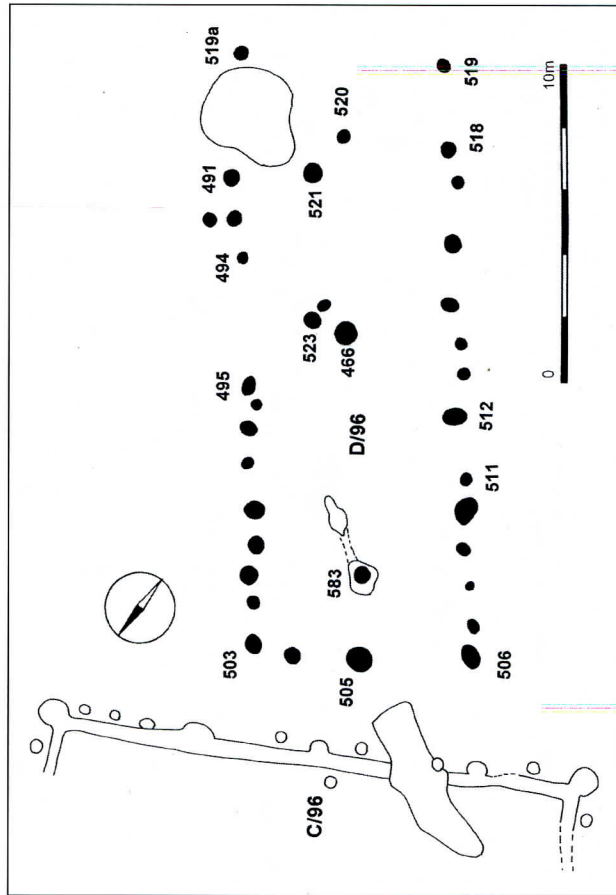


Obr. 5. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys stavby A/96.

střechu, ovšem spíše symetrickou. Stavba zanikla požárem, po němž následovala planýrka (zaplnění jam po sloupech).

4. Stavba C/96 (obr. 3, graf 1), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen základovým žlábkem (šířka 0,5–0,7 m, hloubka 0,08–0,35 m⁶⁾) a paralelní řadou kůlových jamek podél vnějšího obvodu žlábku, a to v pravidelných rozestupech (1,0–1,6 m). Jihozápadní část stavby porušena velkomoravským pohřebištěm. Ve výplni žlábku stopy požáru; na vnější straně žlábku mezi objekty 570 a 575 zjištěna pod ornici destrukce stěny domu v délce cca 6,0 m a výšce max. 0,2 m, jejíž součástí byly keramické střely SMK; mazanice stěny byla místy do červena vypálena. Na podélné ose v interiéru byly 2 sloupové jámy v nestejně vzdálenosti od krátkých stěn stavby (cca 2,70 m od Z stěny a 5,9 m od V stěny – jasný doklad existence asymetrické valbové střechy; prostřední kůl v krátké východní stěně – obj. 561 – je svou dimenzí roven jen nárožním kůlům stavby, nemůže být podkladem úvah o sedlové střeše). Sloupová jáma č. 440 měla hloubku 1,2 m, šířku u dna 1,3 m, ale vstupní otvor jen 0,6 m. Válcový prostor pod ústím byl vyplněn silnými kusy mazanice (destrukce mazanice pícky – pyraunos?), přepálenou i obyčejnou keramikou, zvířecími kostmi a u dna části textil. závaží a uhlíky. Sloupová jáma č. 531 měl Ø i hloubku 1,1 m. U dna bylo v černé vrstvě kruhového půdorysu (Ø 0,4–0,5 m, prostor po sloupu) 7 velkých tkalcovských závaží. Ohniště (obj. 439) a kumulace keramických střepů (1112/2 a 1112/3) byly zmíněny výše. Vchod do domu byl pravděpodobně v místě přerušení základového žlábku – v JZ krátké stěně. Konstrukce stěn – viz dále, střecha – asymetrická valbová. Dům zanikl požárem a byla v něm provedena planýrka.



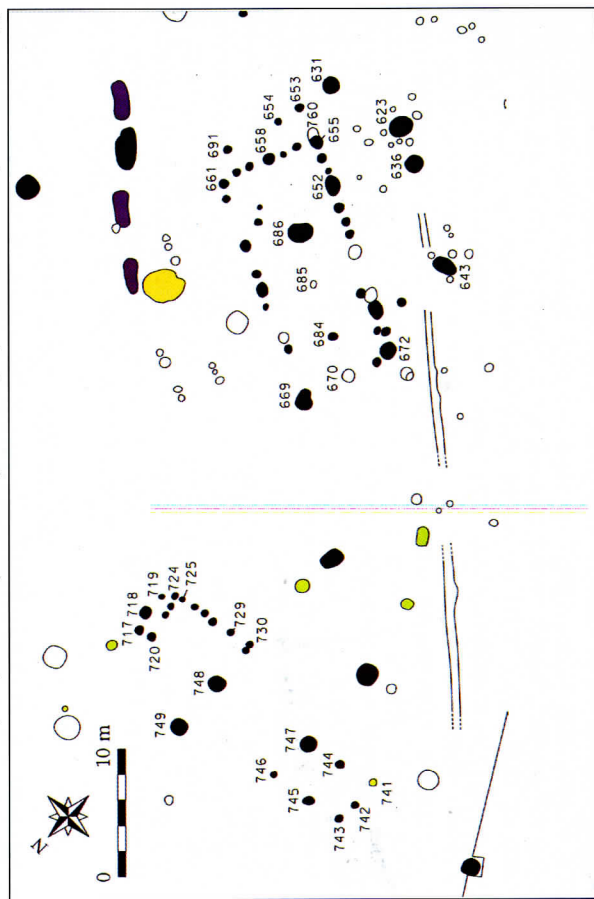
Obr. 6. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys stavby D/96.

5. Stavba D/96 (obr. 6), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen pouze řadami kůlových jamek bez stopy žlábku. Na podélné ose v interiéru jsou dvě sloupové jámy (obj. č. 583 a 466), z nichž jáma č. 466 je nejmohutnější z celé stavby, ale jáma č. 583 je plně srovnatelná s jámou č. 505 uprostřed SZ krátké stěny stavby. Na opačném konci stavby je v podélné ose objekt č. 520, jímž by mohl dům končit a dále pravděpodobně navazuje předšní nebo přístavek (až po spojnici jamek č. 519 a 519a). Vzhledem k tomu, že sloupy v interiéru nejsou tak (přibližně)dimenzované jako je tomu u domu C/96, mohlo by to svědčit spíše pro sedlovou střechu s přesahem nad předšní (?). Dům D/96 je v superpozici s neolitickým objektem č. 428 a je sám porušen velkomoravským pohřebištěm. Ohniště zjištěno nebylo, jakož ani stopy vnitřního dělení interiéru. Způsob zániku domu není doložen stopami požáru i Vchod do domu nelze zjistit. Ke konstrukci stěn – se nelze vyjádřit; obvyklé označení domu za „kúlovou konstrukci“ je (alespoň od doby bronzové) matoucí, neboť by se mohlo jednat o různé druhy skeletových kúlových konstrukcí, o štenýřovou konstrukci (SKLENÁŘOVÁ 2003, 19 sq.) apod. Kúlové jámy vnějšího obvodu stavby nejvíe žádou diferenciaci co do svých parametrů, a to ani nárožní kúly. Střecha – pravděpodobně sedlová.

6. Stavba E/96 (obr. 7), střední doba bronzová

Nadzemní přibližně pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen jen řadami kůlových jamek v nepravidelných rozestupech bez stopy za základovým žlábkem. Na podélné ose jsou v interiéru 3 kúlové jámy, z nichž obj. č. 684 a 685 mají podobné rozměry i hloubku (Ø 0,4–0,5x0,5 m), obj. č. 686 je hluboký 0,6 m, ale rozměrem 1,3x1,8 m se podobá spíše obvyklým sídlištím objektům. Sloupy



Obr. 7. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys staveb E/96 a F/96.

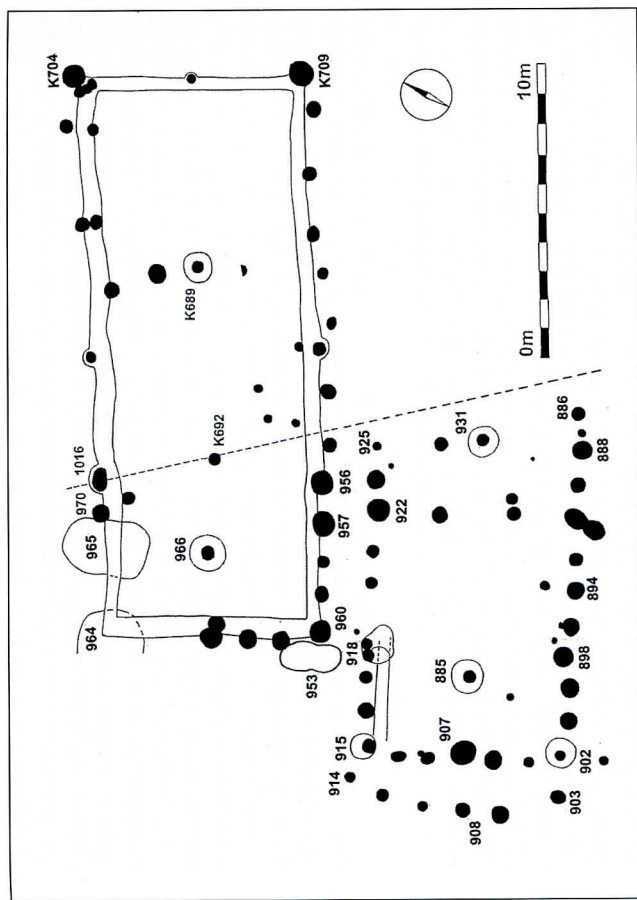
byly vsazeny pravděpodobně do všech tří jam a také do středů krátkých stěn stavby (obj. č. 670 a 658). Sedlová střecha je zde stejně pravděpodobná jako u stavby D/96. Daleko jasnější je zde ale JV závěr stavby (kúly 655–661), na nějž zřetelně navazuje předstín nebo přístřešek. Způsob zastřešení tohoto prostoru (společná sedlová střecha nebo samostatná pultová?) není možno určit. Vchod do domu mohli být uprostřed JZ dlouhé stěny (?). Stopy ohniště nebyly zjištěny; stopy ohně byly ale zjištěny v zásepu některých kúlových jam (nárožní jámy, sloupová jáma 686 atd.). V kúlové jámě č. 652 byla nalezena plastická reliéfní mazaniceová výzdoba stěn domu ve formě koncentrických kruhů. V JZ okolí stavby zjištěna existence sídlištních jam se stopami po jejich zastřešení – patrně kvůli neurčené hospodářské činnosti (jámy 623, 636). Konstrukce stěn – stejná jako u D/96. Střecha – pravděpodobně sedlová. Dům zanikl asi požárem.

7. Stavba F/96 (obr. 7), střední doba bronzová

Torzo nadzemní pravouhlé stavby (obytný dům?). Půdorys vymezen neúplnými řadami kúlových jam v nepravidelných rozeztupech; příčinou špatného dochování je jednoznačně příliš malá vrstva ornice z hutnějšími stroji a následná její nedokonale skrytka. Na podélné ose stavby se zachovaly v interiéru dvě velké sloupové jámy. V jámě 747 (Ø 1,1 m, hloubka 0,7 m) byl u dna nalezen značně velký neporušený keramický stěp s dvojnásobnou prstovanou lištou a uchem, v jámě 748 (Ø 1,2 m, hloubka 0,85 m) nalezeny mj. 4 kusy textilních závaží. V zachovaném JV nároží byl jako kúl č. 725 použit na polovinu štěpený kmen stromu (podle jasného tvaru kúlové jamky). Na V straně domu mohl existovat přístavek (kúlové jamky 717–719). Ke konstrukci stěn se nelze vyjádřit – jako např. u D/96. Střecha domu mohla být jak valbová (sloupy v interiéru dostatečně dimenzovány), tak sedlová (se zapojením kúly 720 a 741 v krátkých stěnách. Ohniště ani vstup do domu nebyly zjištěny. Také stopy požáru nebyly zaregistrovány.

8. Stavba A/97 (obr. 8), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen základovým žlábkem a paralelními řadami kúly vně žlábku. Stavba byla objevena v r. 1996 PhDr. M. Šmídem z ÚAPPBO (ŠMÍD 1997a) a z větší části prozkoumána. Zbývající třetinu zkoumali pracovníci ÚAPPOL v roce 1997. Situování na rozhraní ploch zkoumaných dvěma organizacemi, navíc ve dvou výzkumných sezónách po sobě jdoucích, negativně ovlivnilo výsledky výzkumu. Stavba je navíc v superpozici se staršími objekty z období eneolitu (obj. 953, 964, 965 atd.). Na podélné ose v interiéru byly nalezeny dvě sloupové jámy (obj. č. 966 a K689). Tyto měly Ø 1,2 m, resp. 0,8 m a hloubku 0,9 m, resp. 1,0 m. Uprostřed těchto jam byla zjištěna barevná tmažka stopa samotných sloupů o Ø 0,4 m a hloubce 1,2 m, resp. 1,0 m. Sloupy byly usazeny na dno jam, anebo dokonce zapuštěny ještě hlouběji, a jejich Ø činil 1/2–1/3 průměru vykopané sloupové jámy. Vnitřní členění domu nelze doložit na základě výběrově dochovaných pozůstatků kúly: Úvahy o megaronovém typu stavby (ŠMÍD 1997a, 259) jsou jistě předčasné. Stejně tak nelze zjistit vstup do domu. V blízkosti SV nároží domu byly v základovém žlábkem zjištěny „zbytky spálených dřev...orientovaných podélně s jeho průběhem“ (ŠMÍD 1997a, 259), což je další doklad existence základového trámu. Jeho jištění z vnitřní strany stavby bylo však zdokumentováno jen u tohoto domu, což by mohlo naznačovat spíše reparační užití



Obr. 8. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1997. Půdorys stavby A/97 a B/97.

příslušných kúly v případě problematické stability vodorovných trámů, které byly „důležitou složkou obvodových stěn“. Střecha byla pravděpodobně asymetrická valbová, čemuž nasvědčují mohutné sloupy na ose stavby a jejich různá vzdálenost od krátkých stěn (2,5 m od Z stěny, 6,0 m od V stěny). Ohniště ani výrazné stopy požáru u této stavby nebyly zjištěny, vše nasvědčuje tomu, že nosné sloupy střechy spíše přirozeně vyhynuly. Nalezena byla ale připálená keramika v objektech K726, 727, 731, 667 a 839 východně od domu. Nálezová situace vedla M. Šmída k názoru, že objekty byly zaplněny až v rámci planyřky vyhořelé stavby A/97, což je logické v případě předpokladu, že nosné sloupy v interiéru stavby neshořely, nebyly následně vytaženy a tudíž se po nich nevytvořily válcové dutiny známé z jiných staveb (A/95, C/96). Nález nesouvislé vrstvy hrubých říčních valounů a drobných hrudek mazanice v okolí východního nosného sloupu K 689 by mohl být indicií pro existenci podlahy domu jistotu ale nemáme, zvláště když je předpokládána hloubka žlábku „na úrovni podloží od 8 do 38 cm“, ale absolutní je odhadována na 65–70 cm (ŠMÍD 1997a, 256).

9. Stavba B/97 (obr. 8), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen řadami kúlových jamek v nepřiléhajících rozeztupech (1,0–1,5 m). Stavba byla objevena na rozhraní ploch zkoumaných ve dvou po sobě jdoucích sezónách dvěma organizacemi, což způsobilo, spolu se stavebními pracemi, že SV závěr stavby nebyl objeven a délku stavby lze jen odhadovat. Stavba se svým charakterem nejvíce podobá domu

E/96, i když orientována je jinak, tj. rovnoběžně se sousední stavbou A/97. Na podélné ose byly v interiéru zjištěny dvě sloupové jámy o \varnothing 1,3 a 1,2 m (obj.č. 885 a 931); sloupy v nich byly zahloubeny více, než dna samotných jam, tj. až do hloubky 1,20 m v obou případech. Po zetlelých kulech zůstaly barevné stíny o \varnothing 0,40 m, což představuje 1/3 celkového rozměru jámy. Na Z straně domu se rýsoval výrazný přístřešek vyznačený šesti obloukovitě uspořádanými kúlovými jamkami. Ohniště ani zjevné stopy po požáru a následující planýrce nebyly zjištěny. Konstrukce stěn – jako u domu D/96. Střeška – kúlové jamky uprostřed krátké západní stěny domu a uprostřed vnější stěny přístavku jsou natolik parametricky menší, než sloupové jámy v interiéru, že je obtížné si představit nad celým domem sedlovou střechu (na rozíl od E/96). Pravděpodobnější je valbová střeška, pro zhodnocení zasířené přístavku nemáme dostatek indicií. Celá stavba B/97 je předsunuta směrem k Z před stavbu A/97 vymezenou žlábkem a kúly (jako je tomu u 14a a 14b/2001).

10. Stavba 14a/2001 (obr. 16), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen základovým žlábkem (šířka 0,4–0,6 m, hloubka 0,1–0,2 m) a vnějšími paralelními řadami kúlových jamek, často v pravidelných rozestupech (1,0–1,5 m). Větší kúlové jámy byly zjištěny na nárožích stavby a uprostřed krátkých stěn. Z těchto byla dochována jen západní (většinou dvou párů kúlových jamek mezi nárožními a středovou kúlovou jamou), východní krátká stěna se dochovala jen z poloviny – situace je tedy opačná, než u domu C/96. Na podélné ose byly v interiéru 2 sloupové jámy (č. 2494 a 2550). Západní z nich měla ústí o rozměru 0,96x0,74 m s excentricky zahloubenou vlastní sloupovou jamou o \varnothing 0,4 m a hloubce cca 0,74 m. Východní jáma měla kruhové ústí c \varnothing 0,65 m a také excentricky zahloubenou vlastní sloupovou jamu o \varnothing cca 0,4 m až do hloubky 1,14 m. V této jámě byla nalezena mazanice, keramika a uhlíky. Stopy ohniště nebo otopného zařízení nebyly nalezeny. Ve výplni některých objektů se ale vyskytovala vypálená mazanice a přepálená mazanice, což by mohlo svědčit o zániku domu požárem (JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001, Dům 014, 3) a možná i o následné planýrce. Poblíž sloupu č. 2550 byla nalezena spodní část keramické nádoby zapuštěné do země (obj. 2547), což svědčí o tom, že se zde opravdu pohybuje pod rovinou podlahy (považovat ji za stavební obětinu je asi přece jen méně pravděpodobné).¹⁰⁾ Konstrukce stěn – viz dále. Střeška – asymetrická valbová (západní sloup vzdálen od krátké stěny cca 3,0 m, východní cca 6,0 m). Na SV konci stavby vytváří kúlové jamky 2549, 2556 a 2614, které patří ke konstrukci stavby, spolu s pravidelně umístěnými jamkami 2634 a 2711 obdélníkový útvar podobný předsíni domu D/96. Je tomu tak ovšem na klimaticky exponované straně u střešní valby s menším (aerodynamičtějším) sklonem, což představuje předsíň komplikuje.

11. Stavba 14b/2001 (obr. 16), střední doba bronzová

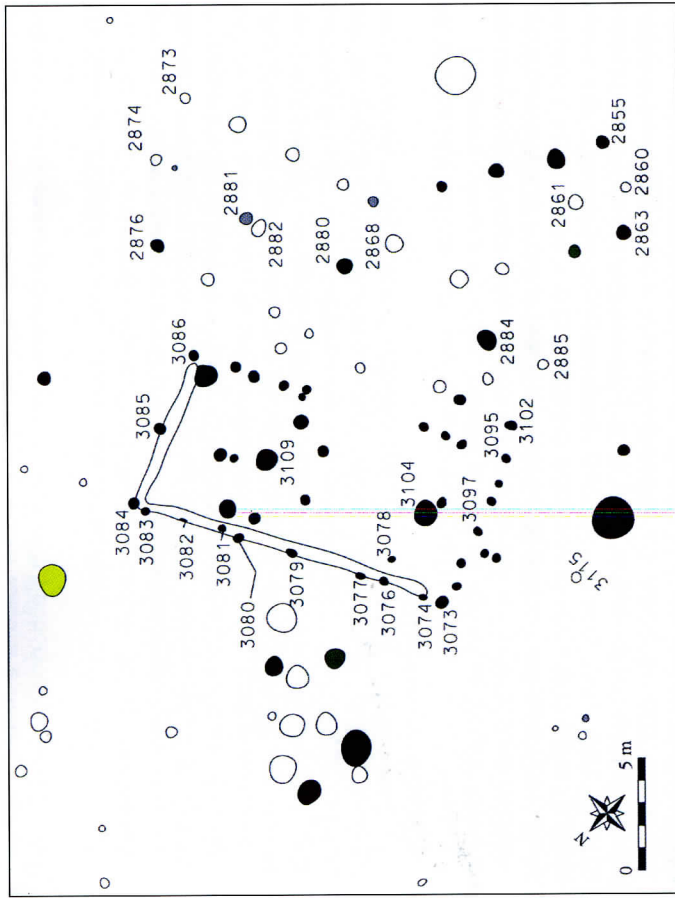
Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen pouze kúlovými jamkami v nepravidelných rozestupech a nepravidelných řadách. Půdorys je ovlivněn blízkostí domu 14a/2001. Ze čtyř nároží jsou věrohodnější jen ta východní, JZ krátká stěna postrádá jasné nárožní kúly. Na podélné ose se v interiéru i v krátkých stěnách vyskytuje několik kúlových jamek (zejména č. 2425, 2401), ale netvoří jasné čitelnou páteř případně sedlové střechy budovy. Stavba je (podobně jako B/97) předsunuta směrem k Z před stavbu 14a/2001 vymezenou žlábkem.

12. Stavba 17/2001 (obr. 9), střední doba bronzová (?)

Nadzemní pravouhlá stavba. Půdorys vymezen řadami kúlových jamek, ale vzhledem k nepřehlednému křížení s pravděpodobnou stavbou 18/2001 a k blízkosti další stavby 20/2001 je většina půdorysu neidentifikovatelná (podobně soudí VENC 1968, 499). Jasnější je jen východní polovina stavby a objekty na podélné ose (viz tab. 1). Z nich jen jámy 2880 a 2884 jsou dostatečně zahloubené (cca 0,5 m do podloží). Co se týká konstrukce stěn – není možno se k ní vyjádřit, u střechy se v podobných případech obecně uvažuje o sedlové variantě.

13. Stavba 20/2001 (obr. 9), střední doba bronzová (?)

Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen dvěma základovými žlábkami (SZ dlouhá stěna a SV krátká stěna, max. hloubka 0,2 m, max. šířka 0,64 m) a dvěma řadami kúlových jam (JZ krátká stěna ze 7 kúlvů v řadě s pravidelnými rozestupy 1,0–1,5 m; dlouhá JV stěna se dvěma možnými přešroubenými řadami kúlových jam). O všech kúlových jamkách půdorys stavby lze souhrnně říci, že jsou málo zahloubené (0,06–0,28 m), nehlubší jsou nárožní jamky 3073 a 3095. Na podélné ose stavby jsou v interiéru 2 sloupové jámy oválného půdorysu (\varnothing cca 1,0 m) a hloubky 1,32 m (západní jáma), resp. 0,3 m (východní jáma).¹¹⁾ V zásypu obou jam byly nalezeny větší kusy keramiky, mazanice, uhlíky nebo kaménky. Také v objektu č. 3112 u východního nároží domu byla nalezena kumulace mazanice, keramiky, torzo nádoby, textilní závaží, část zmotěrky, uhlíky a kaménky. Na podélné ose stavby leží ještě jedna výrazná kúlová jamka – č. 3085 – uprostřed SV krátké



Obr. 9. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys staveb 17/2001, 18/2001 a 20/2001.

stěny. V JZ krátké stěně nemá svou rovnocennou obdobu (např. 3097). Také u této stavby bylo zjištěno zasahování kůlových jamek do zákládového žlábků (č. 3074, 3076–7, 3079–80, 3082–3) nebo ojedinelé i jejich přímé veitnutí do žlábku (3081). Konstrukce stěn – viz dále. Střeška – pravděpodobně asymetrická valbová, neboť nosné sloupky jsou výrazně různě vzdáleny od krátkých stěn domu (sloup č. 3104 – 2,47 m od jamky 3097; č. 3109 – 4,9 m od jamky 3085).

14. Stavba 22/2001 (obr. 10), střední doba bronzová

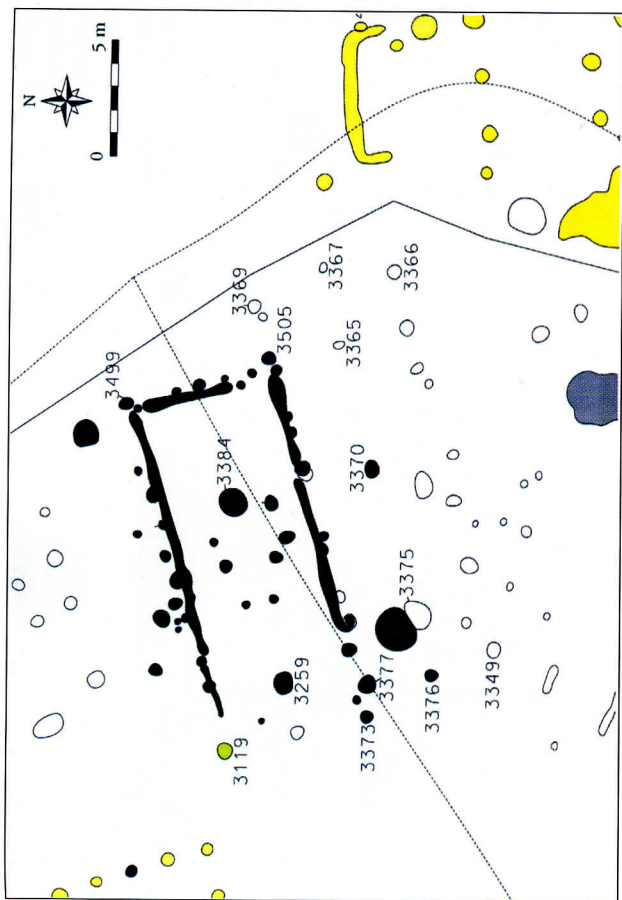
Nadzemní pravouhlá stavba (obytný dům?). Půdorys vymezen na třech stranách zákládovým žlábkem (SZ a JV dlouhá stěna, SV krátká stěna), čtvrtá strana (JZ) je zcela „otevřená“ a má jen nárožní a prostřední kůly. Žlábek je i na jiných místech přerušen (jižní konec SV krátké stěny, západní konec J dlouhé stěny), což s jistotou pravděpodobnosti nesouvisí se stavem dochování a způsobem snímání ornice (vstupy do domu?, účelová změna konstrukce stěn?). Na podélné ose jsou v interiéru 2 sloupové jámy (č. 3259 a 3384), které jsou 2,1, resp. 5,0 m vzdáleny od Z a V krátké stěny. Jejich rozměry (3259 – 1,0x0,8x0,76 m, 3384 – 1,06x1,06x1,06 m) a výplň se neliší od jiných sloupových jam domů vymezených žlábkem na této lokalitě. Ve sloupové jámě č. 3259, resp. na dně jámy pro sloup, byla nalezena kumulace 12 celých nádob kulturně příslušející SMK. V zásypu jámy pak byly další fragmenty mazanice, uhlíků, kameny apod. Svou zachovalostí a nedotčeností nádob je tato nálezková situace na lokalitě ojedinelá. Také ve sloupové jámě č. 3384 bylo patrné umístění sloupu (Ø cca 0,4 m) a jeho utěsnění střídavě vrstvami hlíny a jílu. Konstrukce stěn – viz dále. Střeška – asymetrická valbová s mírnější valbou na východní straně. Půdorys domu se dotýká (koliduje?) s půdorysem stavby 23/2001.

15. Stavba 23/2001 (obr. 10), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba. Půdorys vymezen pouze neúplnými a nerovnoměrnými řadami kůlových jam, z nichž SZ dlouhá stěna domu splývá s JV dlouhou stěnou domu 22/2001. Oba domy jsou však osově posunuty – dům 23/2001 je postaven více východním směrem (o 1,5–2,0 m). Dalo by se snad uvažovat i o tom, že jedna stavba využívá stěnu stavby druhé, starší. Na podélné ose stavby je několik objektů, které mohou být základem sedlové střechy. Z nich jsou relativně nejsilnější sloupky v jamách č. 3375 (0,5x0,5x0,26 m) a 3370 (0,62x0,62x0,46 m), zatímco sloupky uprostřed krátkých stěn jsou menší a mělčí – 3376 (0,52x0,52x0,2 m) atd. Konstrukce stěn – nelze se k ní zodpovědně vyjádřit. Střeška – pravděpodobně jako v podobných případech – sedlové konstrukce.

16. Stavba 24/2001 (obr. 11), střední doba bronzová

Nadzemní pravouhlá stavba. Ačkoliv je logické, že při neúplném zachování staveb v podobě nepřehledné změti kůlových jamek na vícenásobně osídleném polykulturním sídlišti existuje reálné nebezpečí náhodného seskupení relikvů staveb do útvarů, které máme a priori ve svých představách spojené s určitou kulturou, společností, dosaženým stupněm vývoje apod. (viz VENCLE 1968, 498), přece jen existují i výjimky, kdy si můžeme být jisti, že příliš nechybíme při identifikaci špatně zachované pravěké stavby. K těmto výjimkám patří stavba 24/2001, kterou spíše tušíme, než dovedeme exaktně popsat. Nachází se v prostoru jižně od staveb 22/2001 a 23/2001, kde je značná kumulace kulturně neurčených kůlových jamek.

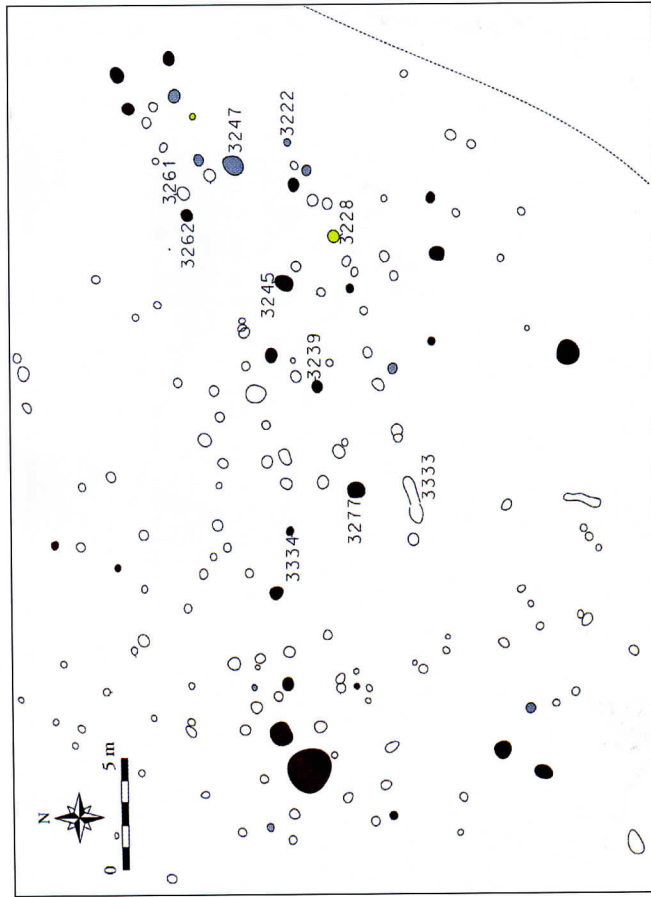


Obr. 10. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys staveb 22/2001 a 23/2001.

K přesvědčení o správnosti tohoto předpokladu nás vede jednak pozorování sídelní struktury jedné fáze sídliště SMK (na tomto místě lze další dům SMK předpokládat), jednak poznání, že jsou zde kůlové jamky, které se svým obsahem hlásí nejspíše k SMK, a konečně jsou zde vhodné umístění sloupové jámy, které per analogiam umožňují zjistit, co k půdorysu stavby může patřit. Půdorys je vymezen téměř výlučně kůlovými jamkami v nepravidelných rozestupech, jen k JZ nároží směřuje krátký žlábek (2,17x0,34 m, max. hloubka 0,14 m). Dalšími nárožními kůly mohou být obj. č. 3261, 3222 a 3334. Na podélné ose stavby jsou v interiéru sloupové jámy 3277, 3245 a 3247, z nichž poslední by měla být již středem krátké stěny domu. Všechny tyto jámy jsou dostatečně dimenzovány jako konstrukce nejspíše sedlové střechy (mají rozměry: 0,66x0,66x0,4 m, 0,78x0,78x0,78 m a 0,6x0,6x0,45 m). Ke konstrukci stěn se nelze vyjádřit.

17. Stavba B/95 (obr. 12), neolit – VK, III. fáze

Nadzemní stavba „kúlové konstrukce“. Půdorys lichoběžníkového tvaru je neúplný, na severní straně je vymezen žlabovým útvarem; u východní podélné stěny se část tzv. stavebního komplexu (stavební jámy). Kůly této stavby „jsou umístěny z vnější strany podél bočních žlabů a plynule přecházejí v konstrukci dlouhých stěn, které jsou tvořeny jednou řadou kůlů“, nosná kúlová konstrukce uvnitř půdorysu je tvořena pravidelnými trojicemi kůlů. Podle rozboru keramiky je dům řazen do staršího stupně kultury s vypichanou keramikou, do její III. fáze. Půdorys domu je porušen torzem žlabu stavby C/95. (KAZDOVÁ – PEŠKA – MATEJČIUCOVÁ 1999, 30 sq.)



Obr. 11. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys stavby 24/2001.

18. Stavba D/95 (obr. 13), neolit – VK, III. fáze

Nadzemní stavba „kúlové konstrukce“. Půdorys lichoběžníkového tvaru je neúplný, na S straně je vymezen asymetrickým základovým žlabem; při východní podélné stěně je typická stavební jáma. Podél boku základového žlabu nebyly kúlové jamky, ty se „projevily až v návaznosti na konce ramen základového žlabu jako konstrukční prvky podélných stěn“. Nosná kúlová konstrukce uvnitř půdorysu je tvořena pravidelnými trojicemi kúlových jamek, které „se v různých vzdálenostech střídají s jediným kúlem či dvěma kúly uprostřed“. Dle rozboru keramiky je dům datován stejně jako B/95. (KAZDOVA – PEŠKA – MATEIUCOVA 1999, 30 sq.)

19. Stavba E/95, neolit – VK

Torzo základového žlabku (jeho severní stěna), kúlové jamky vnitřní i vnější konstrukce se nedochovaly kvůli obrážím při skrývce ornice na okraji zkoumané plochy. Stavby D/95, B/95 a E/95 jsou řádově stejně daleko od sebe (33, resp. 44 m) a tvoří tak základ logické struktury sídliště kultury s vypíchanou keramikou – respektující vrstevnice. Torzo stavby nelze datovat.

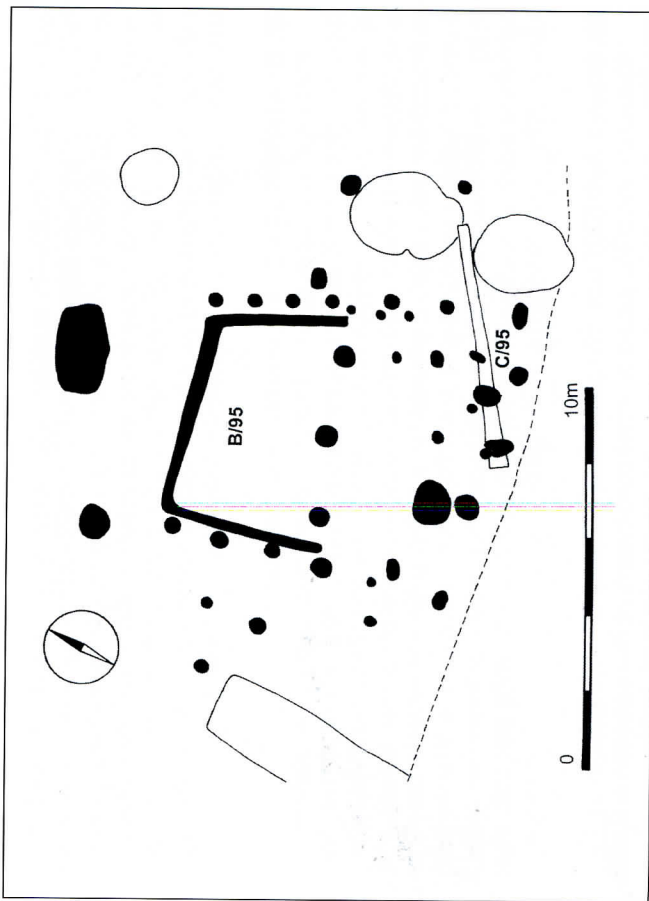
20. Stavba B/96 (obr. 14), neolit – VK, III. fáze

Nadzemní stavba „kúlové konstrukce“. Půdorys mírně lodkovitý nebo pseudo-trapezovitý je zachován relativně v úplnosti; na S straně je vymezen žlabkem s krátkými asymetrickými rameny. Na Z straně nalézáme jámy, které jsou součástí stavebního komplexu, a to soujámí (č. 405 a 406) a jámu č. 420 s 9 kamennými

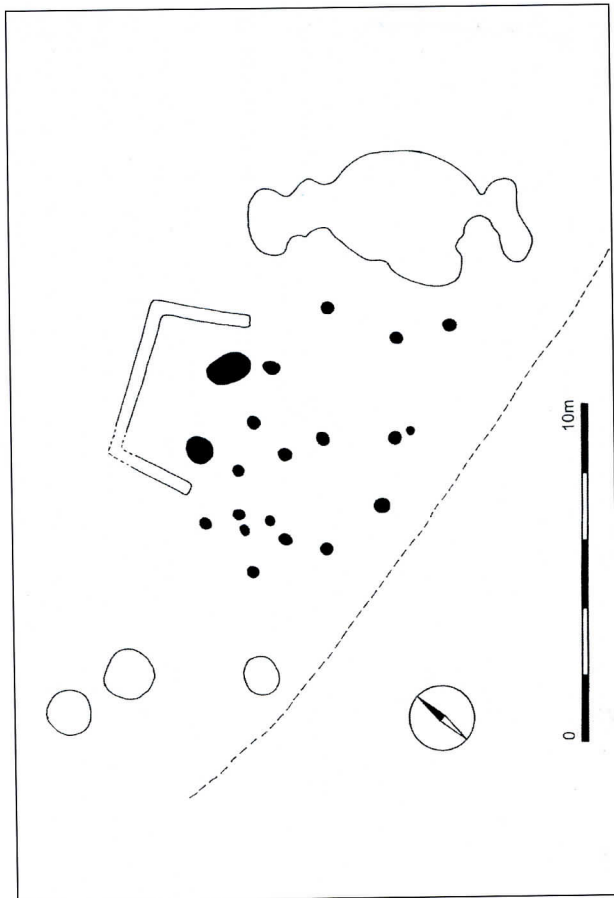
zrnotěrkami, které nesou stopy žáru. Podél boků základového žlabu byla jen jedna kúlová jamka, ostatní pokračovaly jako konstrukce bočních stěn domu, tvořených jednou řadou kúľ. Nosná kúlová konstrukce uvnitř půdorysu je tvořena pravidelnými trojicemi kúľ, které jsou výrazně více zahlobeny (0,10–0,38 m), než kúly bočních stěn (0,1–0,2 m). Uvnitř půdorysu je zásobní jáma č. 326. Jižní strana půdorysu byla asi zčásti otevřena, předpokládá se tu vchod. Datace dle rozboru keramiky stejná jako u domu B/95. (KAZDOVA – PEŠKA – MATEIUCOVA 1999, 30 sq.)

21. Stavba H/96 (obr. 15), eneolit?

Nadzemní pravouhlá stavba. Neúplný půdorys objevený v r. 1996 je vymezen mělkým základovým žlabkem jeho SV dlouhé stěny. Žlabek je dlouhý asi 30,0 m, široký 0,4 m a hluboký 0,05–0,10 m. Do žlabku zapuštěny kúlové jamky o \varnothing 0,20–0,35 m, hloubce 0,10–0,20 m a vzájemných rozestupech (v JV části stěny) – cca 1,0–1,3 m. Žlabek na obou koncích vyznívá do ztracena (vliv skrývky ornice?), na SZ konci jej nahrazují samostatné kúlové jamky. JZ dlouhá stěna zasahovala na plochu zkoumanou až v roce 2001, kde již ale nebyla objevena. Sítka domu se dá odvodit dle polohy středové podélné osy, kterou tvoří dvě dvojice sloupových jam a několik jam samostatných. Sloupové jámy mají \varnothing cca 0,90–1,30 m a hloubku 0,30–0,65 m, což svědčí pro jejich nosnou funkci, na rozdíl od dlouhých stěn. Půdorys domu je tvořen i příčnými řadami kúlových jamek. Jamky č. 800–803 tvoří pravděpodobně SZ závěr stavby, na JV konci domu jsou jamky 771–779 spíše vnitřní přepážkou, zatímco ukončení stavby nebylo zaznamenáno. Zdá se, že objekt č. 827 (1,3x1,1x0,75 m) ležící na ose stavby lze zahrnout do půdorysu. Možné je i to, že JV krátká strana domu



Obr. 12. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1995. Půdorys stavby B/95.



Obr. 13. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1995. Půdorys stavby D/95.

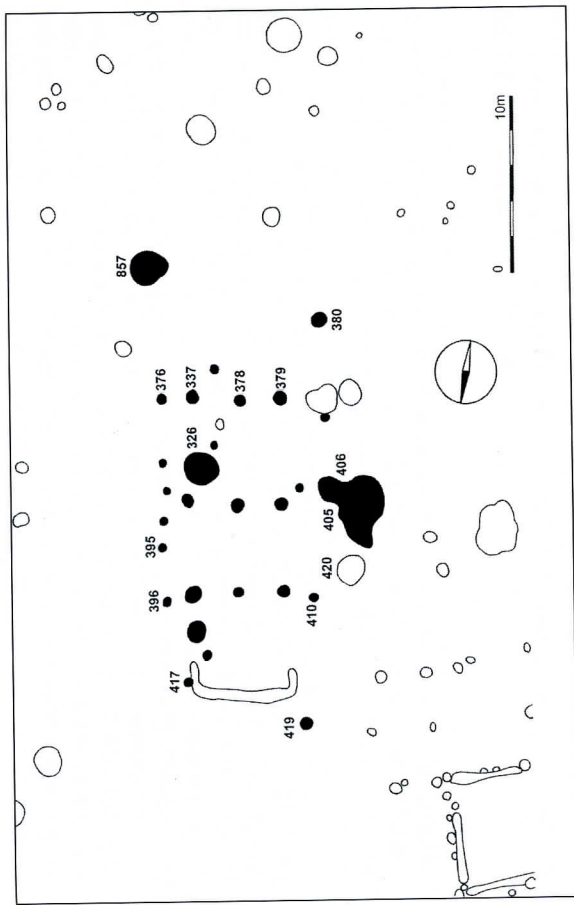
byla otevřená. V nejbližším okolí stavby je několik výrazných objektů KKA (č. 752, 2543, 2548, 2238 nebo 3952). Keramické střepy KKA byly objeveny i ve sloupových jamách samotného domu (č. 812 a 805). V jiných sloupových jamách byly ale střepy keramiky VK a obecně z doby bronzové. Konstrukce stěn – všechny kúlové jamky jsou řazeny poměrně hustě vedle sebe, v příčné řadě i bez mezer. Je možné, že vrcholy stěnových kúl byly spojeny ližinami, které je stabilizovaly. Konstrukci střechy si lze těžko představit jinou, než sedlovou s vrcholovým slemenem.

22. Stavba 2/2001 (obr. 17), eneolit?, doba bronzová ?

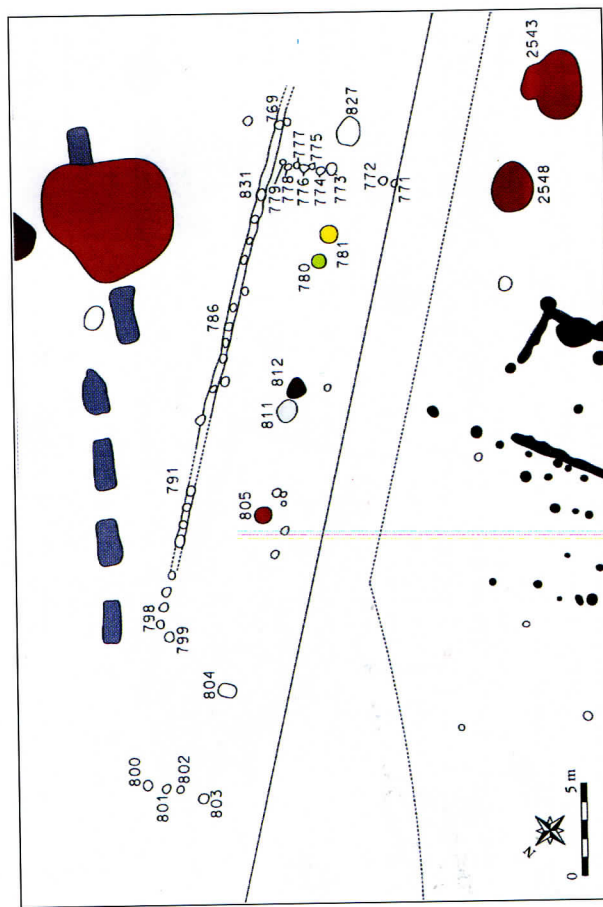
Nadzemní pravoúhlá stavba. Poměrně osamocený půdorys je vymezený jen řadami kúlových jamek, osově je poněkud posunut proti stavbě 3+4/2001, se kterou jej tedy nelze propojit. Stavba není determinována jinými konstrukčními prvky, je proto především plodem tradičního uvažování nad celkovým plánem lokality. Pokud se skutečně jedná o stavbu, připadal by v úvahu spíše hospodářský charakter a doplňková funkce k vedlejší stavbě 3+4/2001, a tedy i stejná datace. V blízké jámě č. 1538 – předběžně považované za neolitickou – byly nalezeny keramické střepy VK a důležitou indicií je i skutečnost, že směrem na Z a SZ od stavby jsou další objekty KKA (č. 1536, 1433, 1488, 1514, 1430, 1540).

23. Stavba 3+4/2001 (obr. 17), starší doba bronzová ?

Nadzemní pravoúhlá stavba původně považovaná za dvě samostatné struktury (KALÁBEK 2003). Půdorys vymezen jen kúlovými jamkami, které se v různých částech obvodu stavby dochovaly v různém množství – nejlépe a nejpravdělejněji



Obr. 14. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys stavby B/96.



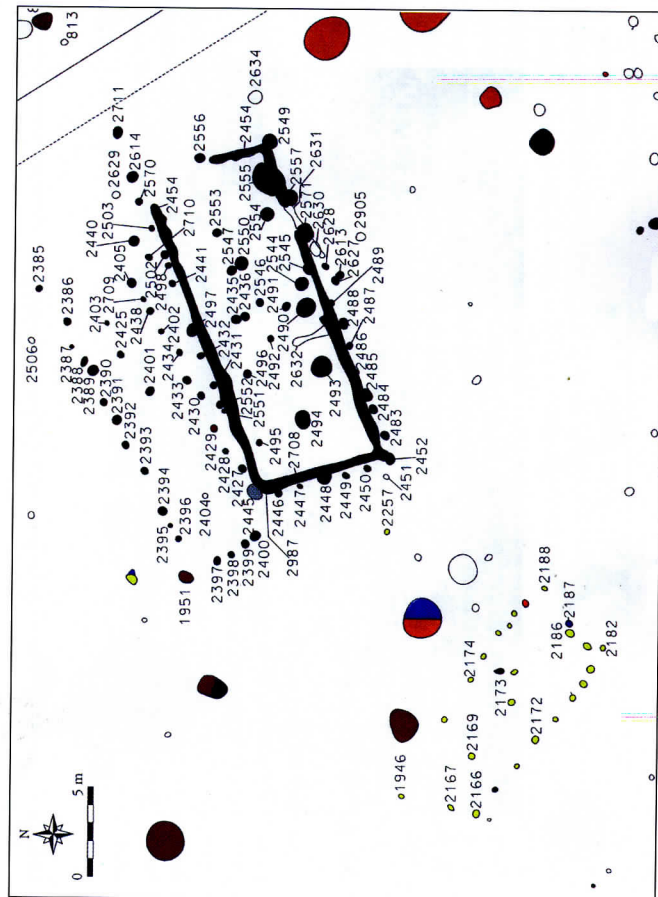
Obr. 15. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 1996. Půdorys stavby H/96.

v JV rohu. V SZ polovině stavby je možno šikmo napříč stavbou zaznamenat pás bez kúlových jamek i jiných objektů, což lze považovat za doklad závislosti nálezo-
 situace na konkrétních půdních podmínkách, na kvalitě skryvky ornice apod.
 Rozestupy kúlových jamek v JV nároží stavby jsou cca 0,7–1,3 m a jejich hloubka do
 0,1 m. Na podélné ose stavby je v interiéru několik sloupových jam. Největší z nich (č.
 1598) má rozměry 1,0x1,0x0,5 m, další jámy (č. 1631, 1634–6) mají rozměry menší,
 ale sobě podobné – cca 0,5x0,5x0,3 m. Měličí jáma č. 1707 má ve svém středu místo
 samotného sloupu o rozměrech 0,4x0,3x0,75 m. Sloupové jámy na ose stavby mají
 síce odpovídající protějšky uprostřed krátkých stěn, ale zcela nesouměřitelné (např.
 č. 1697 – 0,37x0,36x0,14 m). První a poslední ze sloupových jam (č. 1598 a 1707)
 pak mají od krátkých stěn stejné vzdálenosti (5,6 m) – pravděpodobný doklad
 valbové sífěchy.

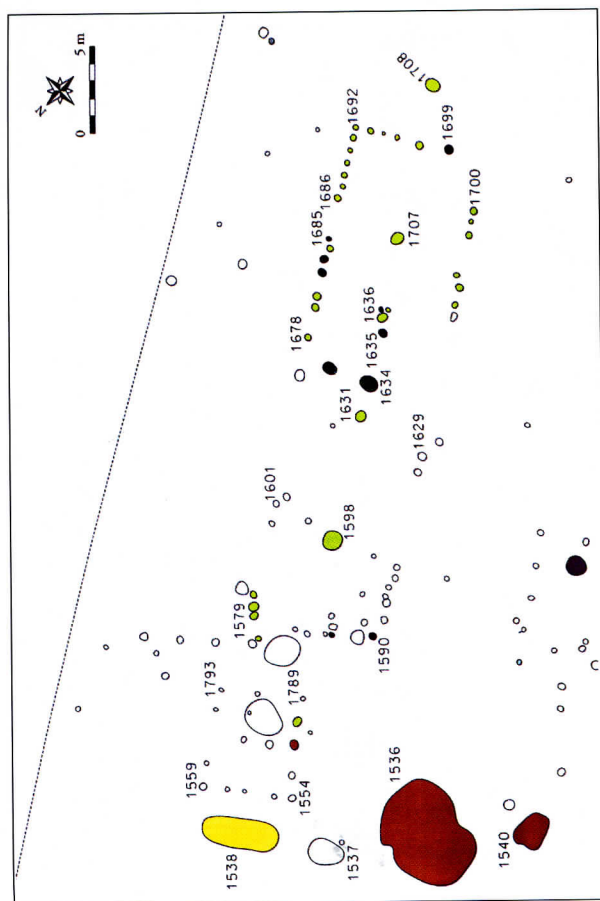
Vnitřní strukturu stavby zatím rozeznat nelze, z konstrukčních detailů stavby lze
 zmínit zaoblení SZ nároží. Nálezy z kúlových jamek je dům předběžně datován do
 doby bronzové. Podobné, téměř identické domy byly nalezeny v Dolním Rakousku
 v Reichersdorfu (viz dále).

24. Stavba 5/2001 (obr. 18)

Nadzemní stavba loďovitého půdorysu, který je vymezen dvěma jednoduchými
 řadami kúlových jamek (dlouhé, prohnuté stěny). Čelní stěna je tvořena třemi kúly,
 z nichž nejhlubší (č. 1931, Ø 0,3 a hloubka 0,5 m) leží na podélné ose stavby. Na této



Obr. 16. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys stavby 14a/2001, 14b/2001 a 11/2001.



Obr. 17. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys stavby 2/2001 a 3–4/2001.

ose leží dále směrem k SZ 3 sloupové jámy (č. 1920 a 1918 – obě mají Ø i hloubku
 cca 0,4 m – a 1716 – Ø 0,3 a hloubka 0,09 m) a několik mělkých jam (1919, 1880).
 SZ závrh půdorysu je tvořen posledními kúlovými jamkami dlouhých stěn a jamkou
 č. 1715 (Ø 0,24, hloubka 0,18 m), která je přibližně na podélné ose stavby, přičemž
 poněkud ustupuje do interiéru.

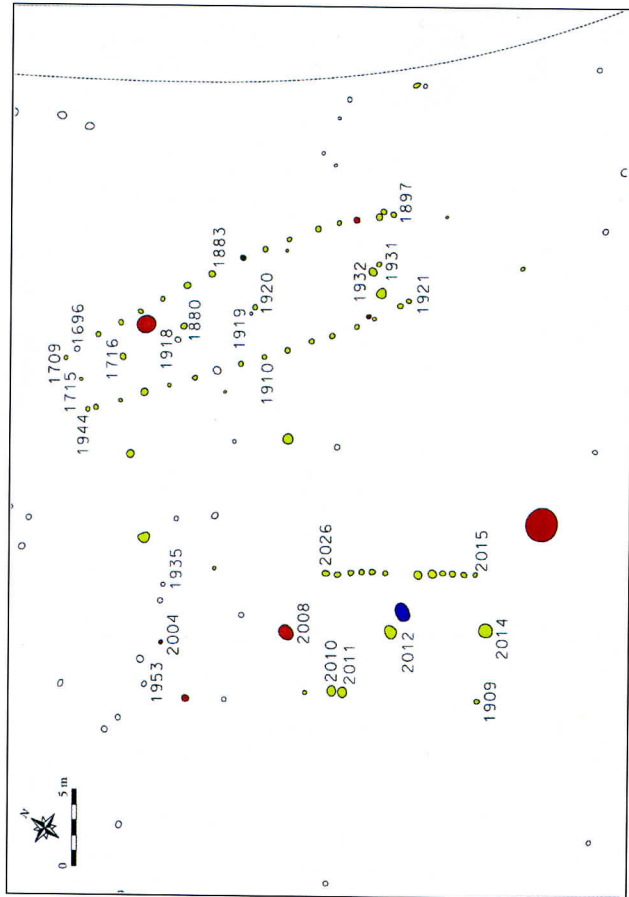
Rozložení jamek čelní stěny byla asi natolik účelná a obvyklá, že je v přesné
 stejné podobě nacházíme i u stavby 11/2001. Také anty představují před čelní stěny
 obou stavby stejným způsobem.

Mezery mezi kúly dlouhých stěn činí cca 1,5 m, kúlové jamky stěn mají Ø 0,3–
 0,4 m a hloubku cca 0,10–0,28 m. Ke konstrukci stěn se nelze spolehlivě vyjádřit.
 Vzdálenost stěnových kúlů je poněkud větší, než tomu bývá u vyplátných stěn domů
 neolitické tradice (COUDART 1998, 70), jejich menší zahloubení oproti síředovým
 sloupům nesvědčí ještě o plně nosné funkci stěn. Přesto je třeba uvažovat o sedlové
 konstrukci sířechy, která se pravděpodobně snižovala k SZ konci stavby (slabší kúl
 č. 1715, klimaticky exponovaná strana).

Podobně jednoduchý loďovitý půdorys s anty a s nejasnými trojicemi vnitřních kúlů
 je znám např. z lokality Hambach (dům č. 3) ve Westfálsku (COUDART 1998, 210).

25. Stavba 9/2001 (obr. 18), doba bronzová ?

Nadzemní pravouhlná (?) stavba. Torzo půdorysu vymezeno jen kúlovými
 jamkami. Poněkud lépe je zachována jen část SV dlouhé stěny, kde je možno zjistit
 rozestupy mezi kúly 0,7–0,9 m a jejich rozměry: Ø 0,3–0,5 m a hloubka 0,01–0,16
 m. Zemědělská orba nebo skryvka ornice zde byly hlubší, než bychom si přáli.
 Důsledkem je skutečnost, že ani jeden z nárožních kúlů není jistě identifikovatelný.



Obr. 18. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys staveb 5/2001 a 9/2001.

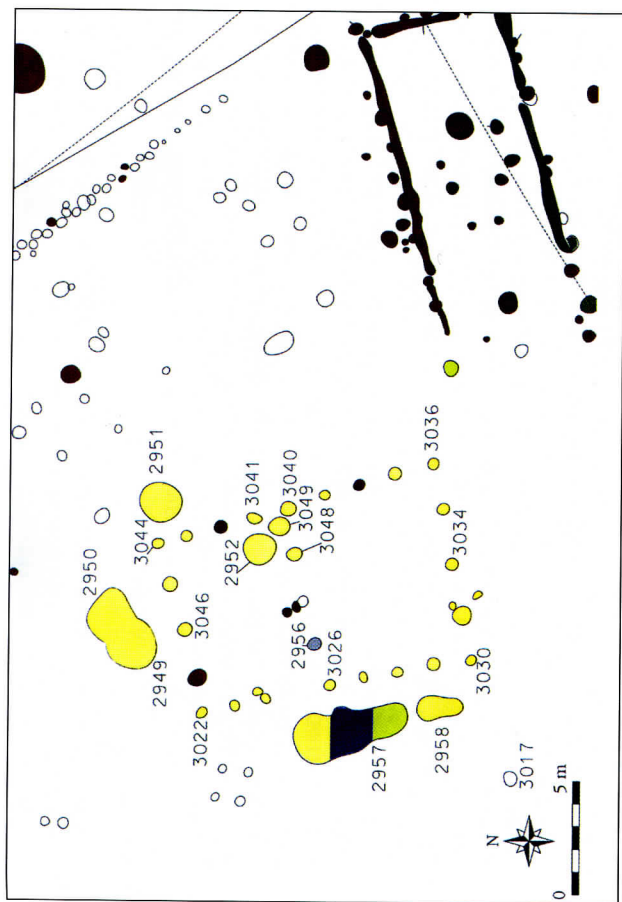
stejně tak krátké stěny stavby buď zcela chybí (na JV) nebo je nejistá (SZ závěr stavby). Na středové ose jsou celkem 3 sloupové jámy (č. 2008, 2012 a 2014) podobné velikosti (Ø 0,8–0,95 m, hloubka 0,25–0,40 m). Z nich jen obj.č. 2012 má na řezu přibližně tvar sloupové jámy. O konstrukci stěn a střechy nelze pro nedostatek indicií uvažovat. Stavba je stejně orientována jako 3+4/2001 (a mohla by mít také valbovou střechu) a H/96 a přibližně stejně jako 21/2001.

26. Stavba 11/2001 (obr. 16)

Torzo nadzemní stavby lodkovitého půdorysu, který je vymezen dvěma jednoduchými řadami kúlových jámek (dlouhé, prohnuté stěny). Na podélné ose stavby leží dvě samostatné sloupové jámy (č. 2169 a 2173) a dvojice jam (2186 + 2187), všechny o Ø cca 0,3–0,4 m a hloubce max. 0,24 m. Celý JV závěr stavby (s možným vstupem v místě chybějící kúlové jamky v čelní stěně) spolu s anty je shodný se situací u domu 5/2001. Ke konstrukci stěn – viz u domu 5/2001, střecha – pravděpodobně sedlové konstrukce, která je běžná u dvouodlných staveb.

27. Stavba 18/2001 (obr. 9)

Nadzemní pravouhlá stavba. Půdorys vymezen jen kúlovými jamkami. Vzhledem k nepřehlednému křížení se stavbou 17/2001 není možno exaktně určit SV část stavby a pravděpodobně ani JZ část není úplná. Na středové ose v interiéru stavby se nacházejí 2–3 sloupové jámy (č. 2860, 2861 a snad i 2868), jejichž společným rysem je minimální dochovaná hloubka (0,08–0,16 m) a naopak obvyklá velikost (Ø 0,40–0,65 m). Rozstup kúlových jam dlouhých stěn stavby je nejčastěji cca 2,5



Obr. 19. Olomouc-Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys stavby 19/2001.

m, jejich Ø cca 0,40–0,70 a hloubka 0,12–0,24 m. Stavba je charakteristická malou šířkou – cca 4,5 m. Ke konstrukci stěn se nelze zodpovědně vyjádřit, také střechu dvojlodní stavby je nutno pro nedostatek jiných indicií považovat za sedlovou.

28. Stavba 19/2001 (obr. 19), neolit – VK ?

Nadzemní stavba „kúlové konstrukce“. Půdorys lehce trapezovitého tvaru je vymezen kúlovými jamkami, jakýkoliv základový žlábek chybí. Půdorys je tvořen dvěma nesteréjně dlouhými travé oddělenými jednou trojicí kúlových jámek („členěný dům“ v terminologii postlineárních staveb – COUDART 1998, 27, resp. i obr. 17/3 na s. 31 pro). Nálezová situace nenasvědčuje tomu, že by se jednalo o torzo trojdlodního domu, jak je možno se také domnívat (COUDART 1998, 56, pozn. 9). Při zadní straně stavby a podél prvních 2/3 jedné z bočních stěn se nacházejí jámy stavebního komplexu domu (obj.č. 2949 + 2950 s nálezy keramiky a mazanice, č. 2957 s nálezy keramiky, mazanice, zvíř. kostí, uhlíků, silicitu). Při SV nároží byl vyhlouben sidištní objekt (1,5x1,5x0,5 m) a na jeho dně byla nalezena keramika, mazanice a kamenná teslice. Menší objekty jsou i v interiéru v JV rohu zadní „místnosti“. Rozestupy kúlů bočních stěn činily cca 1,5 m, u čelní a zadní stěny stavby byl zvětšený na cca 2,0 m. Při SZ nároží stavby byla ve vzdálenosti cca 2,5 m zjištěna struktura čtyř kúlových jámek uspořádaných vůči stavbě do kosočtverce o délce strany 1,0–1,2 m. Jak tato „kúlová stavba“ ve skutečnosti vypadala a k čemu sloužila, je nemožné zjistit. O konstrukci stěn nemáme dostatek informací – obecně platí totiž jako u stavby 5/2001; střechu je možno považovat za sedlovou. Nejhlubší kúly byly součástí čelní a zadní stěny (hloubka max. 0,5 m), o něco mělčí byly kúly bočních stěn (hloubka

do 0,4 m), nejméně hluboké byly kůly vnitřní přepážky (do 0,2 m), což svědčí možná o jiné konstrukci, než zjišťujeme u stavby B/96, kde všechny vnitřní trojice kůlů byly hlubší než kůlové jámy bočních stěn. Orientace obou staveb ke světovým stranám je však podobná.

29. Stavba 21/2001 (obr. 20), doba bronzová ?

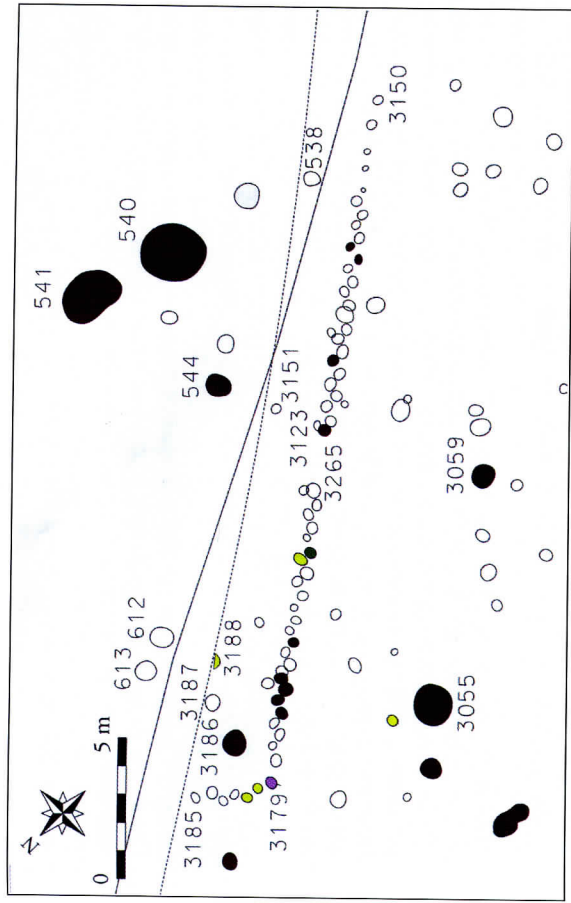
Nadzemní pravouhlá stavba. Půdorys vymezen pouze jamkami, které jsou uspořádány těsně vedle sebe po obou stranách pomyslné linie vyznačující dlouhou i krátkou stěnu stavby (cirkak uspořádání). Jamky jsou mělice zahlobené (max. 0,15 m) a mají podobné průměry (0,3–0,4 m). Stavba byla objevena na rozhraní ploch, které byly zkoumány v roce 1996, resp. v roce 2001. Vlivem rozdílných podmínek při skrývce ornice a různých způsobů zaměřování došlo k tomu, že celá SV dlouhá stěna a JV krátká stěna nebyly v terénu identifikovány. Také podélná osa stavby, a tím i její šířka, zůstaly nejistými. Na ose se pravděpodobně nacházejí sloupové jámy 3187 (0,46x0,46x0,18 m) a možná i 3151 (0,28x0,28x0,40 m) a 538 (0,50x0,50x0,33 m). Stavba má dva konstrukční detaily, které jsou zřejmé. Jednak je to zaoblené SZ nároží stavby, jednak pravděpodobný vstup do budovy uprostřed dochované dlouhé stěny v místě přerušení řady jamek. Stěny byly složeny ze sloupů (jejich Ø obvykle tvoří 1/2 až 2/3 průměru jámy), mezi nimiž zůstávaly mezery. Vlastní stěna pak mohla vzniknout několika způsoby (cf. SKLENAROVA 2003, 23 sq.). U střechy lze předpokládat užití sedlového typu.

Další stavby

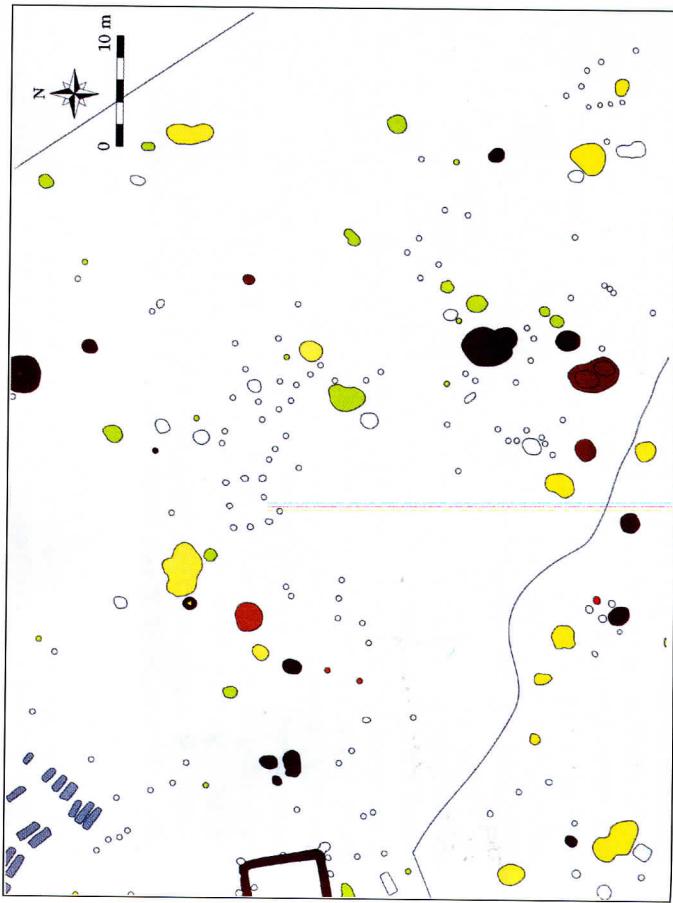
Lokalita Horní lán v Olomouci–Slavoníně a v Olomouci–Nové Ulici je polykulturní lokalitou. Obsahem tohoto sdělení je znepokojující skutečnost, že kvůli mnohonásobnému osídlení došlo k takovému nakupení jeho archeologizovaných pozůstatků, že záchranným archeologickým výzkumem může být tento gordický uzul jen obtížně a v malé míře rozetnut, natož pak srozumitelnou formou sdělen veřejnosti. Největší chybou by ale bylo, kdybychom si nebyli schopni přiznat těžkosti výkladu nalezené skutečnosti a celkem zbytečně se snažili uspět tam, kde to není možné. Na této lokalitě se tak může stát v několika ohledech.

Při terénní fázi výzkumu se některá fakta zdají mít jiný význam, než při revizi výzkumu s celkovým plánem v ruce. Postupně se objeví nové spojitosti mezi objekty (sloučení původně oddělené pojímaných struktur 3 a 4 do jedné stavby 3+4/2001) nebo se naopak ukáže, že pravidelné útvary a seskupení (přesné řady kůlových jamek, části pravouhlých řad) jsou natolik torzovité, že by se jejich pojmenováním předem vyloučily jiné možnosti interpretace. Z tohoto důvodu nelze zatím pracovat např. s některými pravděpodobně pravěkými strukturami, které jsou jako struktury popsány v náleзовých zprávách:

- č. 7 – řady kůlových jamek blíže časově neurčených bez dalšího pokračování
- č. 8 – nejasné krátké řady kůlových jamek blíže časově neurčených
- č. 16 – malá stavba (?) blíže neurčitelná – vytrženo z kontextu celkového plánu
- č. 27 – čtyři kůly – přiřazeny k domu 19/2001 jako vedlejší stavba
- č. 28 – nepřehledné křížení soustavy kůlových jamek blíže časově neurčených, navíc koliduje se stavbou 22/2001
- č. 29 – nejasné řady kůlových jamek blíže časově neurčených mezi stavbami 19/2001 a 21/2001



Obr. 20. Olomouci–Slavonín, Horní lán, 2001. Půdorys stavby 21/2001.



Obr. 21. Olomouci–Slavonín, Horní lán, 1997. Kůlové jamky K 635–642.

č. 30 – nejasné seskupení kůlových jamek vedle struktury č. 16

č. K 635–642 – malá stavba (?) blíže neurčitelná, jamky vytržené z kontextu celkového plánu

S terénní prací pak vůbec nesouvisí snaha vyhledávat na celkových plánech řady kůlových jamek a jiné útvary a jejich volné dotváření. Takové výsledky jsou většinou zcela nesprávné a jsou ve výrazném nepoměru ke skutečným projevům kdysi živé kultury pravěku.

Na Horním lánu je několik míst, kde se vyskytují lákavé kumulace kůlových jamek. Např. západně od stavby 9/2001 je v místech, kde byla skrývka ornice prováděna nejprve v úzkém a dlouhém SZ–JV pásu a teprve později v celé ploše (dodnes viditelné na plánu – obr. 1), velká plocha hustě pokryta prakticky neidentifikovatelnými řadami kůlových jamek. Podobná situace je mezi stavbami 14a/2001 – F/1996 – 20/2001, kde lze spatřovat spíše malé objekty, a dále pak zejména v okolí stavby 24/2001. Právě tato stavba, jakkoliv stále s velkým otazníkem, je příkladem souhrny několika okolností (znalost analogických staveb na lokalitě, znalost struktury sídliště stejné kulturní fáze, vhodné rozmístění objektů atd.), které snad umožnily neztratit informace o existenci této stavby. Je pochopitelné, že na nich nebudou moci být stavěny delekosáhlé závěry.

Kritickými místy na lokalitě jsou také ty polohy, kde buď osídlení vyznívá a jeho hustota se zmenšuje (SZ až SV Horního lánu), nebo klesá počet objektů z důvodů špatných podmínek skrývky ornice či samotného výzkumu (JV lokality při silnici Brno–Olomouc). Proto nelze mezi řídké rozmístěné kůlové jamky vkládat interpretační linie a usuzovat na existenci staveb malého rozměru (domnělá stavba K 635–642 výhodně od domu A/97, obr. 21). Namíste je spíše skepse.

K dataci staveb

Horní lán byl osídlen v několika obdobích pravěku. V neolitu tu sídlil a pohřbíval lid *kultury s vypíchanou keramikou (VK)*, z eneolitu zde byly nalezeny sídlištní artefakty *slezské skupiny kultury kulovitých amfor (KKA)*, hroby *kultury se šňůrovou keramikou (KŠK)* a sídlištní objekty *kultury zvoncovitých pohárů (KZP)*, doba bronzová zde začala sídlištem a pohřebištěm *únětické kultury*, ve střední době bronzové zde zanechala své sídliště a dva hroby *středodunajská mohylová kultura (SMK)* a konečně v mladší a pozdní době bronzové zde vznikly osamocené objekty *lužické a slezské fáze kultury lužických a popelnicových polí (KLPP)*. Další doložené osídlení následovalo až v době římské – v 2. pol. 2. stol. n.l. (HAŠEK – KALÁBEK – PEŠKA 2004, 38 sq.)

Datování nadzemních staveb zachovaných přibližně v úrovni podlahy, nebo dokonce pod podlahou, je obtížný úkol. Půdorysy jsou vymezeny nepřítisí zahloubenými objekty (kůlové jamky, žlábky), které jsou často postiženy intruzemi chronologicky cizorodého materiálu (zvláště do hloubky 0,2–0,3 m od úrovně podloží – viz RULF 1997,457). Přitom lze nejen předpokládat existenci různých postdepozíčních i přírodních pochodů na lokalitě, ale máme zde doloženo – alespoň v případě starší fáze sídliště SMK – i uskutečňování planýrek vyhořelých objektů a tím jistou kontaminaci

objektů dalších. Při záchranném archeologickém výzkumu navíc nemohlo být prováděno trojdimenzionální zaměřování všech artefaktů a jejich oddělení vyhodnocování a keramika je dosud zpracována jen předběžně (s výjimkou keramiky VK). Přesto u některých z výše uvedených staveb nemáme o jejich datování skoro žádné pochybnosti a další úsilí bude směřovat k jeho zjemnění ve smyslu určení chronologických fází. Je tomu tak tam, kde jsou stavby datovány např. rozbohem keramiky svého stavebního komplexu (domy VK), nebo kde byly otevřené sloupové jámy nosného systému střechy ihned po zániku ode dna zaplněny deponií keramiky (starší fáze domů SMK). Některé stavby mohou být datovány také horizontálně stratigraficky (C+D/96, A+B/97, 22+23/2001, 17+20/2001, 14a+14b/2001) nebo spíše se znalostí sídlištní struktury dané fáze osídlení (24/2001). V ojedinělých případech pomůže k datování moderní věda (¹⁴C analýza). Jisté je, že intruze, a často ani samotný „základní“ obsah objektů, nepomohou dataci nedaleké stavby „kůlové konstrukce“ (např. u SZ stěny stavby 2/2001 je objekt č. 1538, v němž bylo nalezeno jen 30 kusů keramiky VK, podobně jako u neolitické stavby 19/2001; případnou stejnou dataci jámy i stavby by bylo třeba dokázat nezávislejšími argumenty).

Nejstaršími stavbami na lokalitě jsou domy VK (B/95, D/95 a B/96), k nimž je nutno počítat i torzo domu E/95 a později objevený dům 19/2001, u něhož výplň stavebních jam nečiní datovací potíže. Podařilo se dobře odvoditelná ze zákonitostí vývoje architektury mladšího neolitu, kdy se postupně omezuje počet travě, zvyšuje se nosná funkce obvodových stěn a zmenšuje role i možnost zachování vnitřních trojic sloupů. Běžný je i lehce lichoběžníkový půdorys s jámami při delší straně stavby (COUDART 1998, passim). Trojice kůlů uvnitř půdorysu, hliník při delší straně stavby a shodná orientace ke světovým stranám by mohly svědčit pro stejnou chronologickou fázi jako u domů B/95, D/95, B/96. Na lokalitě byly rozeznány celkem dvě fáze osídlení, a to starší stupeň VK, fáze III., k níž patří (mimo objekty z výzkumu r. 2001) 32 jam a půdorysy všech domů, a mladší stupeň kultury VK, fáze IV.a, k níž patřilo 20 jam bez půdorysů staveb (KAZDOVÁ – PEŠKA – MATEJČIUCOVÁ 1999, 114). Datování prostřednictvím rozboru keramiky bylo podpořeno i ¹⁴C analýzou, kdy pro obě chronologické fáze máme data 6070–5975±50–35 BP, resp. 5850±35 BP (VERA-Laboratorium, Wien). Při hypoteticky předpokládaném trvání VK 300–350 let (PODBORSKÝ a kol. 1993, 101) si lze teoreticky představit, že by se na této lokalitě v průběhu obou fází mohly projevit i zásadní rozdíly ve stavbě domů této kultury. Pro mladší fázi však dosud nebyly půdorysy identifikovány. V úvahu připadají pouze stavby 5/2001 a 11/2001. Obě jsou natolik zakotveny v postlineárním neolitickém vývoji, že by bylo možno uvažovat o jejich vzniku o něco později, než výše zmíněné objevené stavby. Těto tezi by odpovídal loďkovitý půdorys s anty, což jsou prvky, které našly oblibu v prostředí VK. Vymizení

stavebních jam a trojic kůlů v interiéru by mohlo svědčit pro pokročilejší stav této architektury, i když mělkost zahloubení kůlů stěn nesvědčí pro jejich očekávanou nosnou funkci, také jejich orientace nevybočuje ze zvyklostí (COUDART 1998, 30 sq.).

V následujícím chronologickém období, ať už jakkoliv dlouhém, následuje na lokalitě doba dlouhých halových staveb, a to 3+4/2001, 9/2001, H/96 a 21/2001. Všechny jsou přibližně stejně orientované (SZ–JV), jen 21/2001 je přichýlena více k západu.

Stavby 3+4/2001 a 9/2001 jsou co do konstrukčních detailů totožné, liší se jen stupněm dochování. Jejich nečetné, silné a daleko od sebe stojící sloupy podélné osy, které nemají protější v krátkých stěnách a dovolují tedy uvažovat o valbové střeše, svědčí pro konstrukci, která se objevuje např. v Dolním Rakousku v lokalitě Reichersdorf jižně od Dunaje. Je zde datována do období přechodu starší a střední doby bronzové (BLESL 2001, 12–13). Na lokalitě Horní lán by mohly patřit pravděpodobně poklasičké fázi ÚK, jejíž sídliště se nachází SZ směrem od obou staveb a pohřebiště směrem severním. O blízkosti až prolínání sídlišť a pohřebišť ÚK psal již HÁSEK 1984, 23. Také na Horním lánu poslední hrob pohřebiště (H 159) je od prvního objektu sídliště vzdálen 28 m a od domu 3+4/2001 jen 43 m. Dům 3+4/2001 má zaobleno nejméně jedno nároží SZ stěny, což je u domů ÚK obvyklé – např. dům 100 v Břežně, Jemuž téměř odpovídá i délkou 28,6 m (proti 32 m u domu č. 100 – PLEINEROVÁ 1992, 389, fig. 7.). O možné souvislosti s tradicí dlouhých eneolitických domů (dům H/96 ?) uvažovala také I. PLEINEROVÁ 2002, 164.

Stavba 2/2001 je svými rozměry výjimečná. Nezdá se, že by byla její větší část zničena, spíše by se mohlo jednat o menší stavbu hospodářského charakteru. I když u obytných staveb ÚK byly zjištěny i menší rozměry (Postoloprty, dům č. 6 – 23 m², HÁSEK 1984, 7), jako malé obytné stavby jsou na Moravě identifikovány spíše pravouhlé stavby o 4x3 kůlech, dvoulodní konstrukci a ploše 20–40 m (STUCHLÍK 2000, 221 sq.). Konstrukce chaty ze Slavonína (5x5 kůlů) se může jevit i starobylejší. Autoři NZ (JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001, 4) ji na základě obsahu kůlových jamek datovali do eneolitu – KKA. To by vzhledem k blízkosti jam KKA (č. 1536, 1540 ad.) mohla být také nosná hypotéza. Obydlí této kultury u nás ale doposud neznáme a proto je lze těžko potvrdit nebo vyvrátit.

Složitá situace nastává také u stavby H/96, která nebyla prozkoumána celá. Je stejně orientována jako domy 3+4/2001 a 9/2001, ale částečně se i od nich v detailech liší. Sloupové jámy jsou místy zdvojené, dochoval se i mělký stěnový žlábek (méně hluboká skryvka ornice v r. 1996 ?). V interiéru je příčná kůlová řada s přerušením, na JV straně je dům neuzavřen a možná ani na SZ straně nejsou kolmé jamky závěrem stavby (pak by měl >35,0 m délky). Také v blízkosti tohoto domu se nachází hliník (?) KKA (obj. č.

752), střepy této keramiky byly i ve výplni kůlových jam. Analogie k této stavbě existují v geograficky vzdálených oblastech. Např. v dép. Ardenne v SV Francii (lokalita Mairy) byly objeveny půdorysy domů datované do staršího stupně michelsberské kultury (60x12 m, mělký žlábek s kůly, kolmé přerušované příčky, mohutné sloupy na ose, orientace Z–V, zejména V konec neuzavřen). Podobnost s H/96 je značná, chronologicky jsou ale starší. Při datování H/96 do období KKA by to byl doklad stavební tradice dlouhých eneolitických domů, jejichž další vývoj vedl k vytvoření starobronzových půdorysů (o existenci nadzemní stavby datované do období KKA uvažují i autoři HÁSEK – KALÁBEK – PEŠKA 2004, 42–43).

Stavba 21/2001 má poněkud jinou orientaci, než stavba H/96, má jinak seřazené kůly, a to bez známek existence žlábků, má zaoblené SZ nároží uzavřené krátké strany a má pravděpodobně vchod uprostřed dlouhé stěny. Nachází se jen cca 65 m od JV skupiny objektů KKA, což by mohlo mít souvislost. Stavba je však příliš torzovitá.

Půdorys 18/2001 koliduje se stavbou 17/2001, takže není možno určit vzájemné chronologické postavení, ani jeho bližší kulturní určení.

Posledním obdobím, kdy Horní lán zažil takřka stavební boom, je střední doba bronzová – období středodunajské mohylové kultury. Dosud se předpokládají dvě fáze osídlení, z nichž jedna je charakteristická pravděpodobným zničením domů požárem. Ten byl zjištěn ve výplni základových žlábů i objektů těchto staveb: A/95, C/95, A/96, A/97, C/96, 22/2001, 20/2001 (?), 14a/2001 (?). S požárem byla pravděpodobně spojena planýrka požářiště včetně vytažení zbytků sloupů na středových osách staveb a jejich zaplnění keramickým odpadem. Tato činnost byla zjištěna u stavbe: A/96, A/97, C/96, 22/2001, 20/2001 (?), 14a/2001 (?).

Otázkou zůstává, které domy byly současně¹²⁾. Z obecného pravidla, že domy stejné fáze se na lokalitě projevují stejnou orientací, zatímco typ konstrukce (kůlová x se žlábkem) a funkce (obytná x hospodářská) se jeví méně určující (omítnuté všechny domy vypadají i slouží stejně), můžeme vytvořit hypotézu, že domy D/96, E/96 a F/96 patří jedné fázi, zatímco ostatní domy jiné fázi. Hypotéza je založena na poznání, že domy C/96 a D/96 nejsou ani rovnoběžné, ani skutečně kolmé, proto mezi nimi musí být časový rozdíl. Situaci podporují i výsledky ¹⁴C analýzy, již bylo zjištěno, že objekty č. 41 a 42 (stavba A/95) lze datovat 3260–3300±35BP (VERA-Laboratorium, Wien), zatímco objekt č. 749 (stavba F/96) je datován 3809±51BP (AMS-Labor Erlangen–Nürnberg).

Situaci komplikuje zjevný požár a následná planýrka některých domů (domů ze žlábkem). Po požáru pravděpodobně následovala stavba nových domů podobně orientovaných, ale trochu posunutých (B/97, 23/2001, 17/2001, 14b/2001), resp. skoro kolidujících s původním domem (23/2001, 14b/2001). O dvojicích domů SMK lze tedy předpokládat, že nebyly stavěny

současné (nedošlo by ke kolizím), nebyly stavěny s velkým časovým odstupem (některé se respektují) a patrně nebyly stavěny z důvodů společenských (rozrůstající se rodina apod.). Požár se zdá být dobrým vysvětlením částečné současnosti domů.

Konstrukce domů SMK

Zatímco u staveb, jejichž půdorys je vymezen jen kúlovými jamkami, jsme v otázce rekonstrukce jejich stěn odkázáni na obvyklé představy o stěnách vyplétaných z proutí, u domů s kombinací kúlových jamek a základového žlábků je tomu jinak. Jejich stěny a sířechu můžeme rekonstruovat přesněji, a to na základě terénních pozorování a podle analogií z jiných archeologických výzkumů.

Nejlépe zachovaným a prozkoumaným domem se základovým žlábkem a vnější řadou kúlových jamek na tomto nalezišti je dům C/96¹⁹⁾ (obr. 3). Na jeho příkladu je možno nejlépe pochopit jednotlivé konstrukční prvky, které tvoří propojený systém zajišťující stabilitu, pevnost a přiměřené užité vlastnosti tohoto typu domu ze střední doby bronzové.

V základovém žlábků domu předpokládáme existenci základového trámu. Na řezu byl pravděpodobně kulatý. U domu A/97 byly M.Šmídem zjištěny na dně žlábků zbytky spálených dřev orientovaných rovnoběžně se žlábkem¹⁴⁾ (ŠMÍD 1997a: 259).

Jednotlivé trámy za sebou navazovaly patrně bez tesařských spojů, neboť i jejich volné uložení do žlabu plně zajistilo jejich funkci. V nutných případech nebo na ohrožených místech mohly být spoje podpořeny kúlem na vnitřní straně žlábků (např. u domu A/97) nebo preventivně zajištěny více kúly přímo ve žlábků (SV nároží domu A/97).

Základový trám vymezoval samotný půdorys stavby a poskytoval oporu řadě silnějších kúlů ukotvených po vnější straně půdorysu domu. Tyto nosné kúly sloužily ke konstrukci střechy, a proto jejich půdorysy zasahují částečně do základového žlábků, tj. až k vlastnímu základovému věnci. Tyto kúly lze označit jako **konstrukční**, neboť nesly vodorovné prvky střechy (okapovou vaznici a příčné trámy spojující protilehlé dlouhé stěny domu). Pravděpodobně se jedná o tzv. konstrukci přístěnných sloupků, které tvoří skelet zprošťující stěnu nosné funkce (SKLENÁŘOVÁ 2003, 18, 20). U půdorysu C/96 jsou tyto konstrukční kúly rozmístěny většinou v pravidelných rozezstupech ne větších než 3m. Svým charakterem k nim patří i kúly rohové a kúly uprostřed krátkých stěn domu. Na protilehlých dlouhých stěnách tvoří kúly dvojice: č. 545 a 579 (rohové kúly), 547 a 577, 548 a 575, 550 a 568, 553 a 581, 554 a 566, 557 a 564 (rohové kúly). Podobné dvojice kúlů v Z polovině domu byly zjištěny u domu A/97 (obj.č. 957 a 970, 956 a 1016). U ostatních domů stejné konstrukce není nálezová situace tak jasná, zjištělné jsou jen některé dvojice nebo jsou méně kolmé k půdorysu (14a/2001

– obj.č. 2484 a 2552, 2488 a 2497, 2630 ? a 2502 ?)

Základový trám byl současně i oporou vodorovně kladených slabších kulatých trámů, z nichž byla zkonstruována stěna domu¹⁵⁾. Pro kulatý tvar a menší průměr trámů svědčí zbytek mazanice stěny (obj.č.40) na vnější straně základového žlábků domu A/95. Nalezený kus mazanice byl původně vtačen do spáry mezi základový trám o průměru cca 0,2m a nejspodnější z vodorovných trámů stěny. Jeho průměr lze odhadnout na cca 0,06m. Vodorovné trámy stěny byly nejen opřeny o konstrukční kúly, ale byly k nim patrně i přivázány organickým materiálem (houžve z vrbových prutů apod.). Tento předpoklad nemá v Olomouci-Slavonině (houžve v nálezech, ale na jiných lokalitách byl buď přímo prokázán nebo alespoň předpokládán (Kabát 1955:598; Kiebusch 1923:54).

Mezi konstrukčními nosnými kúly zjišťujeme na vnější straně základového žlábků ještě existenci mezilehlých kúlů, často menšího průměru. U stěn domu C/96 se vyskytují i ve dvojicích – č. 551 a 552, 555 a 556, 558 a 559, 562 a 563. Je tomu tak i u domu 14a/2001 (dvojice kúlů 2498 a 2441, 2432 a 2431, 2427 a 2426, 2446 a 2447, 2449 a 2450, 2483 a 2484...), A/95 (110 a 164, 109 a 37 ...) atd. Tyto kúly označujeme jako **podpurné**. Důležitě je zjištění, že nesažaly až k základovému žlábků, ale naopak byly od něj vzdáleny o cca 0,1m. Předpokládáme, že byly oporou stěny domu, která byla mezi vlastní dřevěnou srubovou konstrukcí a podpurnými kúly opatřena asi 0,1m silnou vrstvou mazanice. Tento předpoklad je doložen u objektu č. 40 domu A/95. Zatímco podpurné kúly nebyly do mazanice stěny ani částečně pojaty a stály mimo stěnu, konstrukční kúly byly díky mazanici viditelné jen jako polosloupy.

Výše popsaný rozdíl mezi konstrukčními a podpurnými kúly lze alespoň částečně podpořit následujícím argumentem.

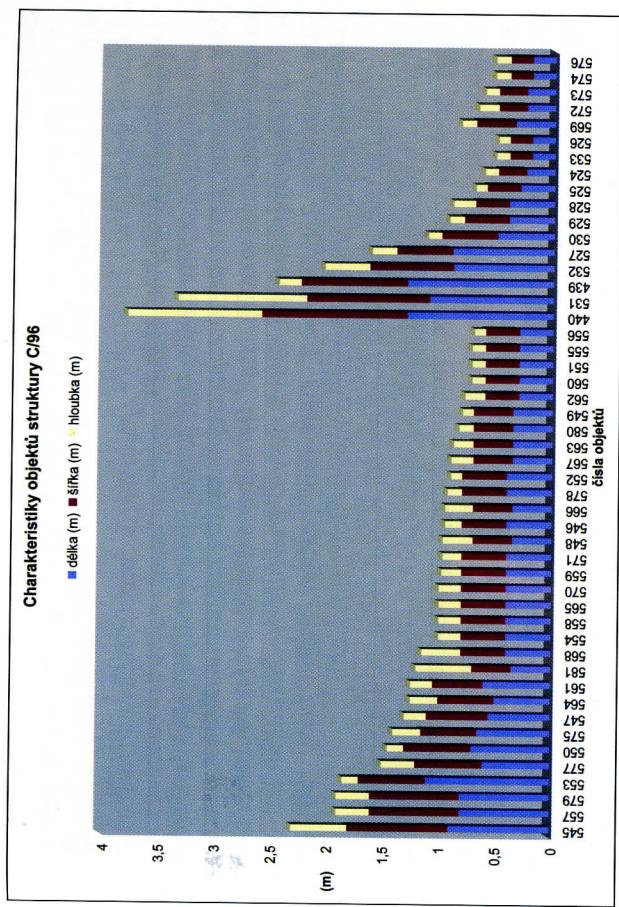
Srovnáme-li např. kúlové jamky a sloupové jámy domu C/96 tak, že u každé z nich ve sloupovém grafu znázorníme současně jejich výšku, šířku a hloubku (vytvoříme jakousi celkovou charakteristiku jámy méně závislou na nahodilostech terénního výzkumu), můžeme dospět k následujícímu zjištění (graf 1). Při seřazení podle velikosti (zleva doprava) – a) kúlových jamek tvořících obvod půdorysu, pak b) kúlových jamek interiéru a c) kúlových jamek mimo dům – zjistíme, že (odleva) první 3 patří nárožním jamám (545, 557, 579), další konstrukčním kúlam 553–554 (mezi ně se dostala nárožní jáma 564, která i v terénu se jevila menší), pak následují kúly podpurné (558–556, mezi nimi jen 2 huře dochované konstrukční kúly 548 a 566), dále 2 sloupové jámy 440 a 531, kúly interiéru (439–526) a mimo půdorys (569–576). Podobně se po seřazení rozdělí i kúly domu 14a/2001 (graf 2), kde obj. 2571–2502 jsou rohové a konstrukční kúly a dále 2484–2426 (s výjimkou konstrukčního kúlu 2552) jsou kúly podpurné a 2555 a dále kúly interiéru a ve žlabu.

U domů jiné konstrukce (D/96, 22/2001, 24/2001 atd.) nelze kůlové jámy takto rozřadit. Závěr z výše uvedeného plynoucí se netýká určení funkce kůlů či sloupů, ale jen skutečnosti, že u domů SMK vymezených žlábkem a kůly máme co do činění se dvěma zcela rozdílnými soustavami kůlů, jejichž funkci můžeme variantně promyšlet. I toto zjištění (v terénu demonstrovatelné jen někdy zpochybňovanou vzdáleností jamek od žlábku) je cenné.

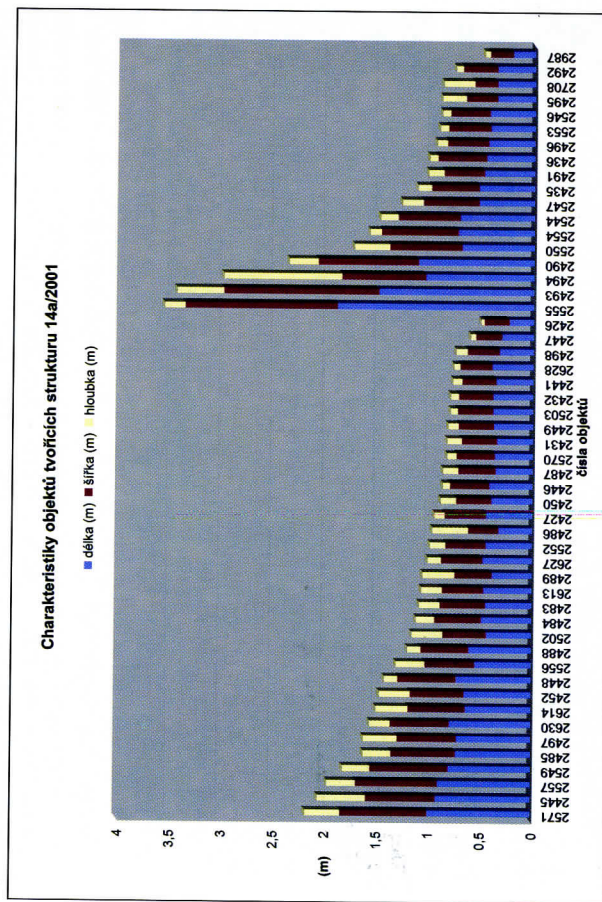
Mazanice nalezená na několika místech v rámci půdorysu A/95 měla v některých případech jednu plochu zarovnanou s viditelnými stopami povrchové úpravy v podobě jemných paralelních rýh (obj.č.62). Lze předpokládat, že takto upravený byl vnější povrch stěn, zatímco v interiéru staveb byla mazanice vrstva na stěnách zřejmě nadbytečná.

K ojedinělý nálezu patří zlomky mazaniceových ozdob, které původně zdobily vnější stěny domů. Tyto ozdoby byly nalezeny v sekundární poloze, a to ve výplni dvou sídlištních jam (č.540 a 623) a v jedné kůlové jámě domu E/96 (obj.č.652). Jedná se o fragmenty původně kruhového reliéfu s koncentrickými žlábkami (obj.č.652) nebo o centrální část podobné ozdoby, tj. její středový výčnělek (obj.č. 623). Na jejich povrchu jsou viditelné blátivé vrstvičky pravděpodobných omítek, které mají šedavou nebo okrovou barvu.

Ke konstrukci stěn domů v lokalitě Olomouc–Slavonín patří kromě podpůrných a konstrukčních kůlů také kůly **reparační** a preventivně reparační. Jako reparační označujeme kůly, které souvisejí s delším používáním obytné kůlové stavby, která v důsledku času, klimatických podmínek nebo jiných nahodilých událostí vyžaduje opravu své konstrukce. Preventivně reparační kůly přicházejí v úvahu tam, kde byla již při stavbě podceňena statika konstrukce, váha jejích prvků a pod. Můžeme se jen dohadovat, které kůly jsou reparační. U půdorysu A/97 by to mohly být 3 kůly zapuštěné do SV rohu stavby, kde patrně doplňovaly rohový kůl. Podobně u domu 22/2001 kůl ve žlábku SV nároží (obj. 3511). Jako o reparačních se často hovoří také o zdvojených kůlech. V některých úvahách jsou dokonce dokladem dlouhodobějšího života obyvatel v dané osadě (ŘÍHOVSKÝ 1982,12). U domů na sledované lokalitě je takových zdvojených kůlů celá řada. Jako příklad může sloužit kůlová jamka č. 553 u domu C/96, některé jamky v půdorysu domu E/96 a sloupové jámy v H/96.



Graf 1. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. Charakteristiky kůlových jam stavby C/96.



Graf 2. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. Charakteristiky kůlových jam stavby 14a/2001.

Závěr

Jen čtyři výzkumné sezóny stačily k tomu, aby v lokalitě Horní lán byla objevena dosud největší koncentrace nadzemních staveb neolitické kultury s vypíchanou keramikou na Moravě a současně i největší sídliště středodunajské mohylové kultury.

Zkušenosti z dosavadního zpracování nálezů a informací z terénní části ZAV dokládají, že neméně zajímavými budou i ostatní sídliště a pohřebiště na této polykulturní lokalitě. Např. kombinace únětického pohřebiště, sídliště a snad i nadzemních domů této kultury si zaslouží velkou pozornost, stejně jako sídliště z doby římské, stěhování národů, starší doby hradištní a pohřebiště z doby Velké Moravy a mladší doby hradištní.

K tomu je třeba nejen co nejdříve zpracovat velké množství keramických a jiných nálezů, ale i získat výsledky analýz, které již byly zadány, případně zadat analýzy nové. Také studium širších souvislostí a mezinárodního kontextu nalezených situací bude zaměštnávat pracovníky oprávněné organizace ještě řadu let. Bez této práce by většina unikátních informací z toho mála, jež se k nám z pravěku dostalo přes clonu času, zmizela v nenávratnu.

Poznámky

1) Jedná se např. o rozdílný způsob geodetického zaměřování (geodeticky zaměřená čtvercová síť x měření totální stanicí), použití různých mechanismů pro skrývku ornice (stroj UDS x buldozer), různé způsoby exkavace archeologických objektů apod., což všechno nejen zkomplikovalo sestavení celkového plánu lokality a znejistilo půdorysné plány několika konkrétních objektů (struktura A/97, objekt 330, resp. K 557), ale teoreticky vzato mohlo vést i ke ztrátě primárních informací.

2) V publikaci BÉM et al. 2001, 42 je nesprávně uvedena orientace plánu – severka zde omylem směřuje k západu.

3) Ačkoliv výseky celkového plánu s půdorysy jednotlivých staveb, které jsou v této Ročence zveřejněny, jsou v důsledku zvoleného formátu příliš malé velikosti a text neobsahuje všechny potřebné morfologické parametry popisovaných objektů a staveb, přesto je třeba upozornit, že kresby nejsou zatíženy některými obvyklými chybami. Není publikován jen výběr objektů, ale všechny objekty v daném výseku, a kulové jamky nejsou záměrně spojovány interpretačními liniemi. Odlišnému vybarvení kulových jamek dle předpokládaného datování nebo jejich zvýraznění proti rušivému číslovaní se však většinou nelze vyhnout.

4) Pro zjednodušení situace jsou – s výjimkou sloupových jam na ose interiéru staveb – dále všechny negativní otisky kolmých dřevěných prvků konstrukce stavby nazývány výtým termínem kulové jamky nebo jámy.

5) Sloupová jáma v západní polovině domu byla pro svou jílovou 0,1 m silnou výplň po obvodu jámy s otvorem pro sloup uprostřed (ř otvoru cca 0,80 m) ještě v roce 1997 mylně považována za možnou cisternu na vodu (BÉM 1998, 50).

6) Stavba A/95 a celá lokalita byly rozděleny mělkým žlabem (šířka 2,0 m, hloubka max. 0,4 m), místy rozdvojeným, s černou hlinitou výplní. Podle nynějšího názoru se jedná o novověkou či o málo starší cestu, do jejíž výplně se dostaly nálezy

z porušených pravěkých objektů. Cesta je označena na Indikační skice z roku 1833. K ní kolmý žlab podobného charakteru, ale bez nálezů, profilná SZ část lokality v místech únětického pohřebiště a obloukovitě pokračuje přes sídliště z doby stěhování národů a ze starší doby hradištní. Pravděpodobně se také jedná o cestu, která ale není na Indikační skice zaznamenána.

7) Problematice vátcových prostor vzniklých po odstranění nosných sloupů střech a druhotně zaplněných při planyřce vyhořelých staveb bude třeba v budoucnu věnovat pozornost, neboť doklady o nich přibývá – viz např. SKLENAŘOVÁ 2005, 487, 496.

8) Nejmenší hloubka základového žlábků byla zjištěna po obou stranách východního nároží (v blízkosti kůl, jámy 557) a je nejspíše dokladem větší skrývky ornice, než bylo skutečně nutné, případně může souviset se snahou stavitelů vyrovnat interiér domu do roviny, zatímco pozdější orba byla prováděna po svahu do stejné hloubky. Svahové poměry nejsou zde ale natolik strmé, aby bylo možno říci, že zadní (SZ) strana domu byla do svahu zahlobena, i když zde měl žlábek všude hloubku 0,2–0,35 m a na jeho vnější straně byla zjištěna (při ruční skrývce ornice) výše zmíněná destrukce mazanicové stěny. V případě domu A/97 byl žlab hluboký 0,08–0,38 m a nehlubší byl naopak v úseku jižní stěny (ŠMID 1997a, 256). Podobně malá hloubka žlábků byla v roce 2001 zjištěna za jiných podmínek výzkumu u stavby 14a/2001 (0,1–0,2 m – viz JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001, 3), zde ale nebylo nalezeno ani ohniště, což svědčí spíše pro možnost, že byla s ornici odebrána i část podomří a pohybuje se zde pod úrovní podlahy.

9) Při vnitřní straně severní stěny v blízkosti SZ nároží byl zjištěn 3,5 m dlouhý mělký žlábek, který pravděpodobně neplnil funkci základového žlabu.

10) Výsledky plavení vzorků z objektů a výsledky fosfátové půdní analýzy nejsou dosud k dispozici.

11) Není vyloučeno, že se jedná o omyl v terénní dokumentaci a že jáma byla hlubší.

12) O problematice dvojic domů uvažovala již v r. 1984 I. Pleinerová (PLEINEROVÁ 1984, 31 sq.). V roce 1998 s ní autor problematiku domů SMK na Horním láně konzultoval. Za čtené rady a podněty je jí dodnes vděčen.

13) Z hlediska moderních metod archeologické práce bude nejlépe prozkoumanou stavbou SMK dům 14a/2001, při jehož výzkumu pracovníci KAR ŽČU v Plzni rozdělili žlab domu „kvůli zachycení prostorových vlastností artefaktů pocházejících z výplně žlabu“ na 45 sektorů o délce 1 m, nálezy byly ukládány odděleně. Současně byl celý půdorys domu rozdělen na 209 čtverců (1,0x1,0 m) a z každého čtverce byl odebrán vzorek podloží pro fosfátovou půdní analýzu. Této analýze byly podrobeny i vzorky výplní objektů, vzorky z objektů byly i plaveny. Výsledky analýz dosud nejsou známy (viz JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001). Nevýhodou domu je jeho kolize se sousedním domem 14b/2001 a skutečnost, že byl zkoumán více v úrovni pod podlahou, než dům C/96, který je ovšem zase částečně superponován velkomoravským pohřebištěm.

14) Stopy dřeva na této lokalitě byly zjištěny následujícím způsobem: a) ve formě mazanicových otisků kmenů stromů a proutěné výstuže mazanicových konstrukcí (obj. č. 40, 439, 440 atd.); b) ve formě drobných fragmentů zuhelnatělých uhlíků, např. v bázi mazanicové stěny objektu č. 40 zjištěn fragment spáleného dubu; c) barevné stíny zetlelých středových kůl v domech A/97 a B/97, a to bez možnosti rozeznat strukturu dřeva; d) silné dřevěné větve z kmene dubu v objektu kultury s vypíchanou

keramikou (?), které byly uloženy v hloubce 0,7 m, kde byly pravděpodobně vhodnější podmínky pro jejich zachování.

¹⁹⁾ S konstrukcí, v níž „důležitou složkou obvodových stěn byly vodorovné trámy, jižně z obou stran svislémi kůly“ souhlasí i M. Šmíd (ŠMÍD 1997, 259)

Literatura

- BĚM, M. 1998: Záchranný archeologický výzkum v Olomouci-Slavoníně a Olomouci-Nové Ulici v trati „Horní lán“ v letech 1997–1997. In: Ročenka 1997, Olomouc 1998, 45–55.
- BĚM, M. 1997, 1998, 2003: Nálezové zprávy – Olomouc-Slavonín, OMV, Ford, Jednota, Gemo, archiv ARÚ Brno, č.j. 849/97; 735/98 a.b; 736/98 a.b,c; 1379/98; 1799/2003.
- BĚM, M. – BLÁHA, J. – KALÁBEK, M. – KOUŘIL, P. – PEŠKA, J. – PROCHÁZKOVÁ, P. – ŠABATOVA, K. – VITULA, P. 2001: Archeologické zrcadlení – Archaeological reflections. Olomouc
- BLESL, Ch. 2001: Früh- und mittelbronzezeitliche Siedlungsstrukturen im Unteren Traisental (Niederösterreich), Hemmenhofener Skripte 2, Freiburg i. Br., 11–16.
- COUDART, A. 1998: Architecture et société néolithique. L'unité et la variance de la maison danubienne. Documents d'Archéologie française n° 67, Paris.
- HÁSEK, Ivan 1984: Obydlí a sídliště v oblasti únětické kultury, Časopis Národního muzea, řada historická, 153, 1, 1–27.
- HÁSEK, V. – KALÁBEK, M. – PEŠKA, J.: Bisherige Ergebnisse der Geophysikalischen Prospektion und der Archäologischen Forschung in der Lokalität Horní lán in Olmütz-Slavonín, Acta Archaeologica Carpathica XXXIX, 25–57.
- JOHN, J. – NOVÁČEK, K. – TUREK, J. 2001: Nálezová zpráva o předstihovém záchranném archeologickém výzkumu v Olomouci-Slavoníně, terénní výzkum katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni v roce 2001, Plzeň 2001 (včetně 2. svazku: Dům 014 + dodatky).
- KALÁBEK, M. 2003: Nálezová zpráva – Olomouc-Slavonín, Společensko-obchodní centrum Haná (Carrefour), archiv ARÚ Brno, č.j. 587/2003.
- KAZDOVÁ, E. – PEŠKA, J. – MATEJČIUCOVÁ, I. 1999: Olomouc-Slavonín (I), Sídliště kultury s vypíchanou keramikou, ARF 2, Olomouc
- MENCL, V. 1956: Právěké tradice v stavební tvorbě našeho lidu. Zprávy památkové péče XVI, 1956, 82–89.
- PLEINEROVÁ, I. 1984: Häuser des Spätlangelhorizontes in Březno bei Louny, PA 75, 7–49.
- PLEINEROVÁ, I. 1992: Les habitats et les maisons du Bronze ancien en Bohême du Nord-ouest. In: L'Habitat et l'occupation du sol à l'âge du bronze en Europe, Paris 1992, 383–390.
- PLEINEROVÁ, I. 2002: Dlouhé domy únětické kultury v severozápadních Čechách. In: Sborník Drahomíru Kouteckému, Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9, Most, 163–165.
- PODBORSKY, V. a kol. 1993: Právěké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská, Země a lid, sv. 3.
- RULF, J. 1997: Intruze keramiky. Příspěvek ke kritice pramenů. AR XLIX, 439–461.
- ŘÍHOVSKÝ, 1982: Hospodářský a společenský život veltické osady v Lovčičkách, PA 73, 5–56.

SKLENÁŘOVÁ, Z. 2003: Možnosti a problémy rekonstrukce pravěkých obytných s taveb. In: (Re)konstrukce a experiment v archeologii 4, Hradec Králové, 11–39.

SKLENÁŘOVÁ, Z. 2005: Turnov – „Maškovy zahrady“ – stavby na sídlišti lužické kultury mladší doby bronzové. In: Popelníková pole a doba halštatská, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 1, 479–502.

STUCHLÍK, S. 2000: Nadzemní kůlové stavby ze starší doby bronzové na Moravě, Právěk NR 10, 219–250.

ŠMÍD, M. 1997: Nálezová zpráva – Olomouc-Slavonín, výstavba areálu Mercedes-Benz, č. akce 84/96, v archivu ARÚ Brno.

ŠMÍD, M. 1997a: Dům a kostrové hroby ze střední doby bronzové ve Slavoníně u Olomouce, Právěk NR 7, 255–270.

VENCL, S. 1968: K otázce interpretace pravěkých staveb, AR XX, 490–510

Summary

Prehistoric Structures on Site Horní lán in Olomouci-Slavonín Mojmír Bém

In 1995–1997 and again in 2001 an archaeological research on site Horní lán on the cadastral of two integrated municipalities of the city of Olomouc, i.e. Slavonín and Nová Ulice (fig.1) was conducted. The size of the investigated area was 12.9 ha. In total 4,331 features and 200 graves from various prehistoric periods and the Early Middle Ages were uncovered and documented. In 2005 the research continued on the opposite slope of the Nemilanka stream (track Pod Vlachovým, a slope turned towards E-SE) where, however, it is most likely that no new structures, which could be identified as prehistoric aboveground buildings, will be discovered.

This article discusses prehistoric structures (from the Neolithic to the Middle Bronze Age) concentrated in the central and southeastern section of the investigated area. Germanic and Slavonic settlements in the northwestern section of the site and on its southwestern edge will be discussed elsewhere.

The site is located in the altitude of 228–240 m on the southeastern part of the hill of Tabulový vrch (265 m a.s.l.) above the Nemilanka stream where its gentle slope becomes steeper towards SW and more gradual towards S and SW into the valley of the Morava river (fig.2).

It may be assumed that all ascertained aboveground prehistoric structures belong to the category of structures with the poor approximation on the level of the surrounding terrain. However, even this assumption does not provide a true picture of the situation. It is necessary to distinguish two types of aboveground structures on this multicultural site.

The first type are aboveground structures preserved only in the form of post or column holes, i.e. on the level below the poor structures 5/2001, 9/2001, etc.).

The second type is represented by houses preserved in the form of both post or column holes and foundation troughs (e.g. structures C/96, 14a/2001, etc.), i.e. approximately on the floor level. However, the houses could also have uneven, sporadically sunken, interior and the surrounding settlement level could be slightly higher (at present in the layer of topsoil). The assumption that the approximate level of the floor of the houses was excavated is based on e.g. a find of approximately 0.1-0.2 m sunken destruction of a daub stove connected with the fireplace inside structure C/96 (features 439, or 1112/2 and 1112/3 – fig. 3). Also six complete vessels of the Central Danubian Tumulus Culture and 13 clay loom weights were found inside house A/95 in a cavity of its uneven floor (feature 36 – fig. 4). Remains of a footing of the northern wall of the house (feature 40), or a daub external layer with impressions of structural elements of the wall (a round horizontal beam of approx. 0.2 m in diameter and another of approx. 0.06 m in diameter) was also found.

During revision of ground plans of the site's prehistoric aboveground structures - in accordance with data in site reports - assumed or even definite existence of total **29 structures** was ascertained. Their list is given in tables 1 and 2, accompanied by written description.

Horní lán was settled in several prehistoric periods. In the Neolithic it was the people of the *Stroke-Ornamented Ware Culture*, in the Eneolithic settlement artefacts of the *Silesian group of the Globular Amphora Culture*, graves of the *Corded Ware Culture* and settlement features of the *Bell Beaker Culture* were found. The Bronze Age started with a settlement and burial site of the *Únětice Culture*, and the Middle Bronze Age is represented by the settlement and two graves of the *Central Danubian Tumulus Culture*. Finally, from the late Bronze Age solitary features of the *Lusatian and Silasian Phase of the Lusatian Urnfield Culture* were found. Another excavated settlement followed no earlier than in the Roman Period in the 2nd half of the 2nd century AD.

The oldest structures on the site are the houses of the *Stroke-Ornamented Ware* (nos. B/95, D/95, and B/96 – figs. 12, 13, 14), where also fragments of house E/95 belong, together with house 19/2001 (fig. 19) excavated later. The shape of the house can be well deduced from principles of the development of the late Neolithic architecture.

Two phases of the development of this culture were distinguished: the earlier stage – phase III, including ground plans of all houses, and the later stage – phase IVa. The dating by means of pottery analyses was supported also by a ¹⁴C analysis, which for both chronological phases provided the dating of 6070–5975±50–35 BP, or 5850±35 BP (VERA-Laboratorium, Wien, Austria). However, for the later stage no ground plans have been identified. Only structures 5/2001 (fig. 18) and 11/2001 (fig. 16) of a boat ground plan with antae - elements popular with the people of the *Stroke-Ornamented*

Ware Culture - can be considered. Disappearance of construction holes and three poles in the interior could indicate an advanced stage of this architecture.

In the following chronological period the period of long hall structures appeared on the site, i.e. nos. 3+4/2001 (fig. 17), 9/2001 (fig. 18), H/96 (fig. 15), and 21/2001 (fig. 20).

Structures 3+4/2001 and 9/2001 are similar as far as construction details are concerned; they are different only in the level of their preservation. Their sporadic and thick columns distant from each other and of longitudinal axis, which have no counterparts in short walls and thus allow considering a hip roof, indicate structures that appeared e.g. in Lower Austria on site Reichersdorf south of the Danube. On site Horní lán, these structures could belong to the post-classic phase of the *Únětice culture*, a settlement of which is located northwestwards of both buildings and the burial site northwards.

Structure 2/2001 (fig. 17) is exceptional for its dimensions. It does not seem that a greater part was damaged; it could rather have been a smaller structure of economic nature connected with house 3+4/2001. The construction of this building (5x5 posts) may seem older, though. On the basis of the content of the postholes, authors of the site report (JOHN – NOVÁČEK – TUREK 2001, 4) dated it back to the Eneolithic – the *Globular Amphora Culture*. With regard to the proximity of the holes of the *Globular Amphora Culture*, this could be a supporting hypothesis. However, dwellings of this culture have not been discovered on the territory of the Czech Republic yet and thus it is difficult either to confirm or deny them.

A difficult situation arises with structure H/96 that was not investigated in total. It has the same orientation as houses 3+4/2001 and 9/2001, though it partially differs in details. In the proximity of this house there is also a clay pit (?) of the *Globular Amphora Culture* (feature 752), shards of which were found in the filling of postholes. The dating of H/96 into the period of the *Globular Amphora Culture* could be supported by its tradition of building long Eneolithic houses, whose further development led to formation of Early Bronze ground plans.

Structure 21/2001 is too fragmental to provide reliable dating (the Eneolithic?).

Ground plan 18/2001 (fig. 9) collides with structure 17/2001 (fig. 9), hence it is not possible to define neither mutual chronological position nor its more specific cultural evaluation.

The last period, when Horní lán experienced almost a construction boom, is the Middle Bronze Age – the period of the Central Danubian Tumulus Culture. So far two stages of settlement have been assumed whereof houses of one were most likely damaged by fire. It was indicated in the filling of both foundation troughs and features of structures A/95 (fig. 4), C/95 (fig. 12), A/96 (fig. 5), A/97 (fig. 8), C/96 (fig. 3), 22/2001 (fig. 10), 20/

2001? (fig.9), and 14a/2001? (fig.16). The fire was probably connected with the subsequent levelling of the scene of fire including extraction of remains of columns on the central axis of structures and subsequent filling of the holes with ceramic waste. This activity was also ascertained in structures A/96, A/97, C/96, 22/2001, 20/2001 (?), and 14a/2001 (?).

It is possible to make a hypothesis that houses D/96 (fig.6), E/96 (fig.7), and F/96 (fig.7) belong to one stage whereas other houses to a different stage. This situation is also supported by results of ¹⁴C analyses which ascertained that features 41 and 42 (structure A/95) can be dated 3260–3300±35BP (VERA-Laboratorium, Wien, Austria), whereas feature 749 (structure F/96) can be dated 3809±51BP (AMS-Labor Erlangen–Nürnberg, Germany).

The situation is complicated by obvious fire of houses with troughs, i.e. nos. A/95, C/95, A/96, A/97, C/96, 22/2001, 20/2001 (?), and 14a/2001 (?), and their subsequent levelling. Immediately after the fire new houses were most likely constructed with similar orientation though shifted aside a little - B/97 (fig.8), 23/2001 (fig.10), 17/2001 (fig.9), and 14b/2001 (fig.16), almost colliding with the original house (23/2001, 14b/2001).

The following section of the article deals with the construction of houses of the Central Danubian Tumulus Culture of the Middle Bronze Age whereof the best preserved is house C/96. The structure has foundation troughs for foundation beams, a set of external posts of various functions, which partially bore the weight of the asymmetric hip roof and were integral parts of the construction of walls of horizontal beams. Also remains of daub wall decoration were found.

Only four excavation seasons on site Horní lán were sufficient enough to discover the so far greatest concentration of aboveground structures of the Neolithic Stroke-Ornamented Ware Culture in Moravia and, at the same time, the largest settlement of the Central Danubian Tumulus Culture.

The experience from the existing processing of finds and information from the field part of the investigation has shown that the other settlements and burial sites on this multicultural site are no less interesting. For instance, the combination of the Únětice burial site, settlement and perhaps aboveground structures also deserve special attention as well as the settlement of the Roman Period, the Migration Period, the Early Hillfort Period and cemeteries of the Great Moravian period and the Late Hillfort Period.

Figures:

- Fig.1. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995–2001. The overall plan with marked prehistoric structures (yellow: the Stroke-Ornamented Ware Culture, green: the Central Danubian Tumulus Culture, red: other).
- Fig.2. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995–2001. The contour plan of the site.
- Fig.3. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plan of structure C/96.
- Fig.4. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995. The ground plan of structure A/95.
- Fig.5. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plan of structure A/96.
- Fig.6. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plan of structure D/96.
- Fig.7. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plans of structures E/96 and F/96.
- Fig.8. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1997. The ground plans of structures A/97 and B/97.
- Fig.9. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plans of structures 17/2001, 18/2001, and 20/2001.
- Fig.10. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plans of structures 22/2001, and 23/2001.
- Fig.11. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plan of structure 24/2001.
- Fig.12. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995. The ground plan of structure B/95.
- Fig.13. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1995. The ground plan of structure D/95.
- Fig.14. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plan of structure B/96.
- Fig.15. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 1996. The ground plan of structure H/96.
- Fig.16. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plans of structures 14a/2001, 14b/200, and 11/2001.
- Fig.17. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plans of structures 2/2001, and 3+4/2001.
- Fig.18. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plans of structures 5/2001, and 9/2001.
- Fig.19. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plan of structure 19/2001.
- Fig.20. Olomouc–Slavonín, Horní lán, 2001. The ground plan of structure 21/2001.